

Sedat BALYEMEZ*

“Okul” Kelimesi, “Ekol”den mi Geliyor?

Does “Okul” Come from “Ecole”?

ÖZET

1930’lu yıllar, dilde sadeleşme çalışmalarının yoğun olduğu dönemdir. Bizzat Atatürk’ün liderlik ettiği, yönlendirdiği bu çalışmalar sonucunda Türkçeye birçok yeni kelime kazandırılmış, yazı dili ile konuşma dili birbirine yaklaşmıştır. Yabancı kelimelere karşılık bulma sırasında zaman zaman aşırıya kaçıldığı; anlamı herkesçe bilinen ve Türkçeye iyice yerleşmiş olan kelimelerin de dilden atılmaya çalışıldığı görülmüştür. Bu dönemde Türkçenin kurallarına uygun yeni kelimeler yapıldığı gibi Türk dilinin kelime türetme kurallarına uymayan örneklerle de karşılaşmak mümkündür. Türkçe karşılığı aranan kelimelerden biri de *mektep*’tir. Bu kelimeye karşılık olarak kabul edilen *okul* kelimesi üzerinde çok fazla tartışma yaşanmıştır. Bazı araştırmacılar, kelimeyi savunmuş ve doğru türetme olduğunu söylemiş; bazıları Fransızca *ekol* kelimesinin aynen Türkçeye aktarıldığını belirtmiş; kimisi de Fransızca etkisi ile Türkçe kökten türetildiğini söylemiştir. Bu görüşlerde araştırmacıların genel olarak “okul” kelimesinden hareket ettiği görülmektedir; *mektep* için önerilen ve *okul*’un önceki şekilleri olan “okulağ, okula” kelimeleri üzerinde durulmamıştır. Oysa *okul* kelimesinin yapısını doğru bir şekilde ortaya koymak için “okulağ, okula” kelimelerinden hareket etmek gerekir. Bu çalışmada, *okul* kelimesinin ortaya çıkış süreci ve dile yerleşmesi kronolojik olarak anlatılacaktır; *okulağ, okula* kelimeleri ile *okul* arasındaki ilişki vurgulanacaktır. Ayrıca çalışmada ortaya konan görüşleri desteklemek için dönem gazetelerinden alıntılar yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Okul, Ekol, Okul Kelimesinin Yapısı, Türk Dil Devrimi.

ABSTRACT

In the 1930s, the language simplification of the work of the intensive. As a result of these studies led by Atatürk himself, many new words have been added to the Turkic language, and the writing and speaking languages are close to each other. Foreign words to correspond from time to time during discovery, taken to the extreme; the meaning of the words that are ingrained thoroughly into Turkish well known and even the language were attempted to be taken from. In this period, as is done in accordance with the rules of the Turkish language Turkish words which do not conform to the rules of the derivation of the word examples, it is possible to. Turkish correspondence was searched in word “mektep”. There has been much debate over the word “okul”, which is regarded as the provision of Turkish language. Some researchers have defended the word and have said that it is the correct derivation. Some researchers have defended the word and have said that it is the correct derivation. Some said that the French word *ecole* was translated into Turkish. Some researchers have suggested that this word is derived from the root of Turkish by French affect. It is evident that researchers generally moved from the word "okul" when examining the subject. The words "okulağ, okula" have not been studied sufficiently, but these words have also been used in response to

* Yazışılan Yazar/Correspondence Author Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü. sedatbalyemez@gmail.com

mektep speech. However, in order for the structure of the “okul” to be studied correctly, it is necessary to act from the words “okulağ, okula”. In this study, the emergence process and language placement of the “okul” word will be explained chronologically, the relationship between the “okul” word and the “okulağ, okula” words will be emphasized. In addition, the newspapers published at that time will be quoted to support the views expressed in the study.

Keywords: Okul, Ecole, Structure of Okul, Turkish Language Reform.

Giriş

Toplumun kültür ve medeniyetindeki değişimlerden dilin etkilenmemesi düşünülemez. Toplumun başka bir kültür ve medeniyet dairesi ile bağlantısı ne kadar sıkı ve sürekli olursa dil üzerindeki yabancı etki de o kadar sıkı ve sürekli olmaktadır. Tarihî gelişim süreci içinde Türkçe üzerinde en fazla etkili olan diller, Arapça ve Farsçadır. Batı dillerinin son yüzyıllardaki etkisi dikkate alındığında ilerleyen dönemlerde Türkçedeki İngilizce, Fransızca unsurların Arapça ve Farsça unsurlardan çok daha fazla olacağı söylenebilir.

Dile yönelik yabancı etkiler, etkilenen dilin korunmasına yönelik bazı hareketler doğurur. Türk yazı dilinin sadeleşmesi isteği ve bu konuda çeşitli adımlar atılması, belirli bir dönem veya belirli kişilerle sınırlandırılmayacak kadar eskidir. Levend (1960) ve Öksüz (2004) tarafından verilen bilgiler, Batı Türkçesinin başlangıç dönemlerinden itibaren *sade Türkçe ile yazma* isteğinin, çabasının olduğunu göstermektedir. Divan şiirindeki Türkî-i Basit, Mahallileşme Cereyanı; Tanzimat döneminde başlayan imlâ ve alfabe tartışmaları, devamındaki Yeni Lisan Hareketi ve en nihayetinde Dil Devrimi ile başlatılan sadeleştirme çalışmaları, birbirinden bağımsız birer hareketmiş gibi görünse de bu çalışmalar aslında hep birbirine zihni alt yapı hazırlamıştır.

Dilde sadeleşme çalışmalarının etkisi en büyük olanı ve en çok tartışılanı 1930’lu yıllardan başlayan ve *Dil Devrimi, Türk Dil Reformu* gibi adlarla anılan çalışmalardır. Bu çalışmalar, Atatürk’ün önderliğinde başlamış ve bir *dil seferberliği* anlayışı içinde yürütülmüştür. Dil Devrimi; Atatürk dönemi ile sınırlı kalmamış, zaman zaman kesintiye uğrasa da Atatürk’ün ölümünden yıllar sonra da devam etmiştir. Dil Devrimi’nin en çok eleştirilen yönü, karşılık bulma çalışmalarında aşırıya kaçılmasıdır. Levend (1960, s. 456), bu durumu “devrimin gerektirdiği tabii bir atılış” olarak değerlendirir. Atatürk’ün 1935’te “dilde aşırı özleştirmeden” vazgeçtiği ancak Atatürk’ün ölümünden sonraki çalışmalarda yine aşırı özleştirme yoluna gidildiği yönündeki (Ercilasun, 1977) bir eleştiriye, Ömer Asım Aksoy katılmamaktadır (1975, s. 52).

Dilde sadeleşme çalışmaları sırasında türetilen veya diriltelen kelimelerin bir kısmı dilde tutunamamıştır. *Abay* (dikkat), *öлік* (cenaze), *önüt* (üstat), *tutav* (işgal), *türel* (hukukî), *betke* (makale) gibi kelimeler, tutunamayan kelimeler arasındadır (İmer, 1976, s. 101). Bugün bu kelimeleri değil, yerine önerildikleri kelimeleri kullanıyoruz. *Ulus*, *somut*, *uyarı*, *kazı*, *kapsam*, *geçersiz*, *gez*, *gerçek*, *içerik*, *iletken* (Bayar, 2006) gibi daha birçok kelime ise dile tutunmuş ve yerleşmiştir. Arapça-Farsça kelimeler için önerilen karşılıkların bugün eş zamanlı olarak kullanıldığı da görülmektedir: *amaç ~ hedef ~ gaye ~ maksat*, *doğa ~ tabiat*, *egemenlik ~ hâkimiyet*, *karşıt ~ zıt*, *koşul ~ şart* vb.

Dil Devrimi sonucunda dilimize yerleşen kelimelerden biri de *mektep* kelimesine karşılık olarak sunulan ve bu kelimenin yerini alan *okul*’dur. *Okul*, dilde sadeleşme

hareketlerinin tartışılan kelimelerinden biridir. *Okul*'un "tartışılan kelime" olarak nitelendirilmesi, konuyla ilgili olmayanları şaşırabilir ancak meslekleri veya kişisel merakları nedeniyle konuyla ilgili olanlar, *oku-* ve *ekol* etrafında gelişen tartışmadan haberdardır. Kelimeyle ilgili olarak ortaya konulmuş olan belli başlı görüşlerden birkaçı şöyledir:

Banguoğlu (1987, s. 303), kelimenin "**ecole** ve **schola**'dan imal olduğunu" belirtmiştir. Aynı çalışmasının "On Yabancı Dilden Öztürkçe(!) Kelimeler" bölümünde de "Okul = *ecole* (mektep) bizim okumak mastarından(!)" açıklamasına yer vermiştir (Banguoğlu, 1987, s. 359-361). Açıklamanın sonundaki "(!)" işareti, Banguoğlu'nun *oku-* fiili ile *okul* arasında bir ilişki kurmadığını göstermektedir. Besim Atalay'a (1940, s. 40) göre hem isimlere [*kumul, enil (sırt), tepel (ot yığını), yukal (sathi), yasul (alçak yer)*] hem de fiillere [*av- <avul, ağıl; yet- <yetül (mülk, arazi)*] gelebilen bir *-l* eki vardır ve *oku-* fiilinden *-l* ekiyle yer ismi yapılması doğrudur.¹

Hacıeminoğlu (1975, s. 156), *-ul, -l* ekleri ile yapılan bütün kelimelerin yanlış olduğunu söylemiş ve *adul, ardul, buzul, kumul, kamul, bağıl, çoğul, kurul, okul, koşul, siyasal, anayasal* kelimelerini sıralamıştır. Timurtaş'a (1979, s. 7) göre *okul*, şekil ve mana bakımından yanlış bir kelimedir ve Fransızca *ekol*'e benzetilerek uydurulmuştur (Bozgeyik, 1981, s. 67).

Doğan Aksan (1976, s. 39), *okul* kelimesini "*mektep*'i dilden kovduğu hâlde zaman zaman kimi yazarlarca eleştirilen" bir sözcük olarak niteler ve *oku-* kökünden *-l* eki ile türetildiğini belirtir. Aksan'a göre *tükel, kızıl, çatal, doğal, koşul* kelimelerinde de aynı ek vardır. G. Lewis (2007, s. 162), kelime hakkında Atalay, Banguoğlu, Eyüboğlu ve Aksan'ın üstteki görüşünü aktardıktan sonra "Eğer Banguoğlu'nun², kelimenin kökeni hakkındaki değerlendirmesi olmasa, Aksan'a neredeyse inanılabilirdi." demiştir.

İsa Sarı (2013), kökünün hiç kuşkusuz *oku-* olduğunu söylediği *okul*'u, bir ses-anlam eşleşmesi olarak gösterir. Yani *ekol*, Türkçeye hem ses hem de anlam özellikleriyle kopyalanmış ve ortaya yeni bir sözcükbirim olan *okul* çıkmıştır fakat bu yeni öge, yerli unsurlardan oluştuğu ve yerli dilin ses yapısına uygunluk gösterdiği için yabancılığı hissedilmemektedir.

Akalın (2014), *okul* hakkındaki görüşlerini "Yalnızca dilin söz varlığından değil yabancı sözlerden esinlenip Türkçe köklerden yapılan türetmeler de birer örneksemdir: Fransızca *ecole, bulletin* vb.ne benzetilerek türetilen okul, belleten. Ancak bu sözcüklerin yapımında başvurulan yol, yine Türkçenin türetme yollarından biri olan eklemelerdir." şeklinde açıklamıştır. Tuncer Gülensoy'a (2007, s. 619) ve Nevzat Özkan'a (2011) göre de *okul* sözcüğü, Fransızca *ecole* sözcüğüne benzetilerek yapılmıştır. Eyüboğlu (1991, s. 502), "okumak"tan geldiğini belirterek "ok-ul" şeklinde ayırmış ve köke gelen *-ul* ekinin *oğ-ul, koş-ul, yum-ul* kelimelerinde de kullanıldığını söylemiştir.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda *okul* kelimesinin yapısı ile ilgili görüşler genel olarak şöyle sınıflandırılabilir:

¹ Atalay ve Banguoğlu'nun görüşleri, ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

² Banguoğlu'nun değerlendirmesi, ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

1. görüş: *Okul* kelimesi, Türkçe *oku-* fiiline “-l” fiilden isim yapma eki getirilerek türetilmiştir.

2. görüş: Bu kelimenin Türkçe *oku-* fiili ile ilgisi yoktur; Fransızca *ekol (ecole)* kelimesinin Türkçeye aktarılmış şeklidir.

3. görüş: Fransızca *ekol (ecole)* kelimesinden esinlenilerek Türkçe *oku-* fiilinden türetilmiştir.

Görüldüğü gibi genel olarak üç farklı görüş ortaya atılmıştır. Eldeki ilk ve son yapının *okul* olduğu, bu yapıda herhangi bir değişiklik meydana gelmediği varsayılırsa her üç görüşün de kabul edilebilirlik yönü bulunmaktadır. 80-90 yıllık bir geçmişi bulunan kelimenin bu kadar tartışılması da üzerinde durulması gereken bir konudur. Bazı noktaların tam olarak aydınlatılamaması, tartışmanın uzamasına neden olmaktadır. Lewis’in belirttiği üzere Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDTC), hangi yeni kelimenin ne zaman, kim tarafından bulunduğu dair kayıt tutsaydı doğrulara ulaşmak daha kolay olurdu. Özellikle anket komisyonu ve kılavuz kolunun toplantı tutanakları, bu konuda oldukça aydınlatıcı olacaktır. Lewis (2007, s. 146) “Şu veya bu kelimenin kökeni hakkında ihtiyaç duyulan bilgi, bazen akademik çalışmalardan zor bela çıkarılabiliyor olsa da çoğunlukla, şifahi yahut bilimsel bir iddiası olmayan kitaplarda ve makalelerde bulunan anekdot türünden kayıtlara dayanmaktadır.” sözleriyle, yeni kelimeler hakkında kayıt tutulmamasının yarattığı sıkıntıları dile getirmiştir.

Bu çalışmada *okul* kelimesinin ortaya çıkışı ve dile yerleşmesi üzerinde durulacak; şu ana kadar yapılan birçok açıklamada ihmal edilen “okulağ, okula” kelimeleri ile *okul* arasındaki ilişki vurgulanacaktır. Ortaya konulan tespitler, dönem gazetelerinden resim ve metin alıntılarıyla desteklenecektir. Çalışmada sadece *mektep* ve bu kelimeye önerilen karşılıklar üzerinde durulacaktır ancak bu yapılırken sadeleşme çalışmalarının kronolojisi de ortaya çıkarılmış olacaktır. Bu kronoloji, farklı kelimeler üzerine yapılacak çalışmalar için de kaynak olma niteliği taşıyacaktır.

Çalışmada farklı yerlerde çok sayıda kurum, eser, faaliyet adları geçecektir. Bunların birbirine karışmasının ve bilgi kirliliği oluşturmasının önüne geçmek amacıyla bu isimlerin birkaç cümle ile tanımlanması yararlı olacaktır:

Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDTC): Dil çalışmalarını yürütmek amacıyla 12 Temmuz 1932’de Atatürk tarafından kurulmuştur. TDTC’nin adı, 1934’te Türk Dili Araştırma Kurumu (TDAK); 1936’da ise Türk Dil Kurumu (TDK) olarak değiştirilmiştir.

Dil Anketi: Arapça, Farsça kelimelere karşılık bulmak amacıyla TDTC tarafından başlatılan ve 12 Mart 1933’ten 2 Temmuz 1933’e kadar süren ankettir. Bu ankette toplam 1382 Arapça ve Farsça kelimeye karşılık aranmıştır.

Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi (Fasiküller): Derleme çalışmaları ve anketler sonucunda TDTC tarafından belirlenen karşılıkların fasiküller hâlinde yayımlandığı dergidir. İlk fasikül, Nisan 1934’te yayımlanmıştır.

Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi-I, II: *Osmanlıcadan*

Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi fasiküllerinin bir araya getirip ciltlenmesi ile oluşturulan eserdir. Karşılıklar fasikülleri I. ciltte, indeks fasikülleri ise II. ciltte bir araya getirilmiştir.

Kılavuz Sözlere Listeleri: Tarama dergilerindeki karşılıkların bir komisyon tarafından yeniden değerlendirilmesi sonucunda -ileride basılması düşünülen karşılıklar kılavuzuna³ hazırlık olması için- 25 Mart 1935 – 4 Mayıs 1935 arasında gazetelerde yayımlanan söz listeleridir.

Her Gün Beş Kelime: TADK tarafından gazete mecmualara her gün, beş kelimedenden oluşan bir liste gönderilmiş ve bundan sonra gazetelerde eski kelimeler yerine bu yeni kelimelerin kullanılması istenmiştir. İlk liste, 16 Mayıs 1935'te gazetelerde yayımlanmıştır.

Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu: Kılavuz sözlere listeleri için gelen önerilerin değerlendirilmesi ve yeni çalışmalar sonucunda son şekli verilen karşılıkların yer aldığı ve 26 Eylül 1935'te satışa sunulan eserdir. Bu eserin indeksi niteliğindeki *Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu* da bu eserden kısa süre sonra basılmıştır.

1- Mektep Kelimesine Karşılık Bulma Çalışmaları

Bu bölümde *mektep* kelimesine karşılık bulma çalışmaları, *mektep* için önerilen karşılıklar, bu karşılıkların kullanılması ve dile yerleşmesi durumu vb. konular ele alınacaktır. Konuyla ilgili çok sayıda olay, haber, gelişme vardır. Karşılık bulma serüvenini bir bütün olarak gözler önüne sermek, böylece konuyu daha anlaşılır kılmak ve takibi kolaylaştırmak için üç ana başlığa ayrılmış kronolojik bir anlatım tercih edilecektir. Birinci başlıkta, gazetelerdeki anket çalışmaları ve karşılık önerileri; ikinci başlıkta Atatürk'ün kullandığı karşılık ve karşılıklardaki çeşitli değişiklikler; üçüncü başlıkta ise karşılıkların o dönemdeki kullanımı üzerinde durulacaktır.

1-1- Temmuz 1932 – Ekim 1934 Arasında Gerçekleşen Olaylar

Cumhuriyet dönemi dilde sadeleşme çalışmalarının Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulması (12 Temmuz 1932) ve Birinci Türk Dili Kurultayı (26 Eylül – 2 Ekim 1932) ile resmî bir kimlik kazandığını ve devlet politikası hâline geldiğini söylemek mümkündür. Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Atatürk'ün “Yüzyıllardır birbirinden ayrı birer kol durumunda ilerleyen halk dili ile yazı dilini uyumlu bir biçimde birbirine yaklaştırmak” (Korkmaz, 1974, s. 64) ana hedefi doğrultusunda büyük bir derleme-tarama seferberliği başlatmıştır. İbrahim Necmi Dilmen'in (1934, s. 34). İkinci Türk Dili Kurultayı'nda okuduğu rapora göre derleme çalışmalarının başladığı Ocak 1933'ten Temmuz 1934'e kadar Cemiyet merkezine değişik şehirlerden 129.272 fiş gönderilmiştir. Bu derleme fişlerinden elde edilen kelimeler ve tarihî kaynakları tarama çalışmaları sonucunda seçilen kelimeler, söz tarama dergilerinin ana malzemesini oluşturmuştur. Derleme-tarama çalışmalarının yoğun olarak devam ettiği dönemde -konunun uzmanı olsun olmasın- birçok kişinin temel uğraşı, *yabancı kelimelere karşılık bulma* olmuştur. TDTC, illere gönderdiği talimatnamelerle; dilciler de gazetelerde yayımladıkları köşe yazılarıyla *derleme-tarama, karşılık bulma* çalışmalarının bilimsel

³ *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu* adıyla basılan eser.

yöntemlerle yapılmasını sağlamaya çalışmışlardır.

Mektep kelimesine karşılık olarak -tespit edilebildiği kadarıyla- önerilen ilk kelime, *okunak*'tır. Dönemin önemli gazetelerinden olan ve dil çalışmalarına destek veren *Hakimiyeti Milliye*'de⁴ *Öz Dilimiz* başlıklı bir köşe bulunmaktadır ve bu köşede dil çalışmalarına ilişkin görüşler, sorular, okuyucu mektupları vb. yayımlanmaktadır. 1 Aralık 1932'de burada Denizli'den gelen bir mektuba yer verilmiş, Denizli'de *mektep* için *okunak* kelimesinin kullanıldığı belirtilmiş ve “ileri gelir dil bilgiçleri”ne seslenilerek derleme çalışmalarına önem verilmesi, “masa başında usulle nizamla söz uydurma hastalığından” vazgeçilmesi istenmiştir (Öz Dilimiz, 1932).

12 Mart 1933, dil çalışmaları için önemli bir tarihtir. TDTC, bir anket başlatarak her gün belirli sayıda kelimeyi halka duyurmuş ve halktan bu kelimeler için karşılık istemiştir. İlk liste, 12 Mart 1933'te son liste ise 2 Temmuz 1933'te yayımlanmıştır. *Mektep*, 28 Mayıs 1933 tarihli 74. listede yayımlanmıştır:

Resim 1: Anketin ilk listesi (12 Mart 1933, Vakıf⁵)

Resim 2: *Mektep* kelimesinin yayımlandığı 74. liste (28 Mayıs 1933, Milliyet)

Anketlerde yayımlanan kelimeler için önerilen karşılıklar, gazetelere veya doğrudan TDTC'ye gönderilmiştir. Gazeteler, kendilerine gönderilen karşılıkları –önerenlerin ismiyle birlikte- yayımladıktan sonra toplu olarak TDTC'ye göndermiştir. Konuyla ilgili kişiler tarafından *mektep* için önerilen ve gazetelerde yayımlanan bazı karşılıklar şunlardır:

“okuyak, öğrenek, okuma evi” (29 Mayıs 1933, Hakimiyeti Milliye)

“yazma okuma yeri, bilgiçlik ocağı, aydınlanma yurdu”, “okumak yeri, yazı yazacak yer, öğrenenek” (30 Mayıs 1933, Milliyet)

“bilgi evi” (31 Mayıs 1933, Milliyet)

“bilgi evi”, “okuma evi”, “okunak” (30 Mayıs 1933, Hakimiyeti Milliye)

“okuevi, okunak” (31 Mayıs 1933, Hakimiyeti Milliye)

“yazak”, “öğrenek”, “okunak” (1 Haziran 1933, Hakimiyeti Milliye)

⁴ Bu gazete, 28 Kasım 1934'ten itibaren *Ulus* adını almıştır ve gazeteye adını Atatürk vermiştir.

⁵ Bu gazete, 22 Kasım 1934'ten itibaren *Kurun* adını almıştır ve gazeteye adını Atatürk vermiştir.

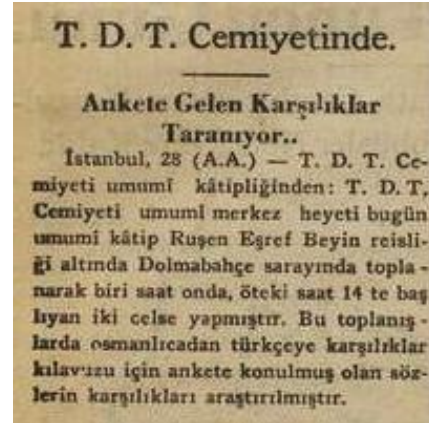
“okuma evi” (2 Haziran 1933, Milliyet)
 “bilgi yurdu” (3 Haziran 1933, Akşam)
 “okuevi, okunak, okuyak, öğrenek, mektep, bilgi evi, yazak” (4 Haziran 1933, Hakimiyeti Milliye)
 “okunak” (5 Haziran 1933, Milliyet)
 “okunan yer” (5 Haziran 1933, Cumhuriyet)
 “okuma evi, okuma yurdu”, “bilgi evi, okutulan yer” (6 Haziran 1933, Cumhuriyet)
 “okumak evi”, “bilgi yeri”, “okuma yurdu”, “okuma evi”, “öğrenme ocağı”, “yazacak okunacak yer”, “okuma yazma yeri”, “bilgi yurdu”, “okumak evi” (5 Temmuz 1933, Vakıf)

Görüldüğü üzere önerilen karşılıkların büyük bir bölümü, mektebin işlevine uygun olarak *oku-* fiilinden oluşturulmuştur. Yine aynı kavram alanından *yaz-* ve *öğren-* fiillerinden de kelimeler önerilmiştir. Karşılıklar, sözcük birleştirme veya ek yoluyla oluşturulmuştur; karşılık üretmede en fazla kullanılan ek, *-Ak*'tır.

TDTC'ye gönderilen karşılık önerileri, derleme ve tarama fişleri, önce anket komisyonunda incelenmiş; anket komisyonu tarafından uygun görülen karşılıklar, TDTC Umum Merkez Heyetine sunulmuştur. Merkez Heyeti, 1933 yazında Dolmabahçe'de değişik günlerde Ruşen Eşref'in başkanlığında toplanarak ankete gönderilen cevapları incelemiştir. (bk. Resim 3, Resim 4):

Resim 3: Anket çalışmaları (30 Temmuz 1933, Hakimiyeti Milliye)

Resim 4: Anket çalışmaları (29 Ağustos 1933, Hakimiyeti Milliye)

Derleme-tarama fişlerinin incelenmesi çalışmaları 1933'ün sonuna kadar sürmüştür. Fişlerin *İbrahim Necmi Dilmen* tarafından son kez kontrol edilmesinden sonra fasiküller şeklinde peyderpey basılarak şair, yazar, dilci, gazeteci ve öğretmenlere gönderilmesi; bu kişilerden görüş alınması ve bu görüşler doğrultusunda karşılıklar kılavuzu oluşturulması düşünülmüştür (Dil Cemiyeti Tarama ..., 1934). TDTC, 17 Nisan 1934'te yayımladığı bir bildiri ile tarama dergilerinin ilk fasikülünün basıldığını ve ilgili kişilere gönderileceğini duyurmuştur. *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* fasikülleri, kısa aralıklarla yayımlanmaya devam etmiş; yayımlanan fasiküller ilgili kişilere gönderilmiştir. Fasikülleri inceleyerek görüş bildiren kişilerin isimleri de yine TDTC tarafından gazetelerde yayımlanarak kendilerine teşekkür edilmiştir.

Fasiküller, alfabetik sıra doğrultusunda basılmıştır. 12 Haziran 1934 tarihli bir TDTC

duyurusunda 5. fasikülün yayımlandığını bildirilmiştir (Tarama Dergisinin ..., 1934). Bu fasikül, *okul* için önemlidir çünkü *mektep* ve aynı kavram alanındaki *medrese* kelimelerine karşılık olarak TDTC tarafından belirlenen karşılıklar, 5. fasikülde yer almaktadır (bk. Resim 5, Resim 6):

Mektep, 1. Okulağ (Der: Urfa);
2. Okunak (Der: Denizli). [Bak:
Medrese]

Resim 5: *Mektep* kelimesi için Türk Dili Tetkik Cemiyetinin belirlediği karşılıklar (TDTC, 1934a, s. 501)

Medrese, Okulağ [«Oku» köküne
«lağ, lak» yer eki getirilerek ya-
pılmış. «Yayla» ve «kışla» da ol-
duğu gibi son sessiz düşerek
«okula» şekli de vardır.] (Der:
Urfa).

Resim 6: *Medrese* kelimesi için Türk Dili Tetkik Cemiyetinin belirlediği karşılıklar (TDTC, 1934a, s. 499)

Yukarıdaki resimlerde görüleceği üzere Türk Dili Tetkik Cemiyeti; *mektep*, *medrese* kelimeleri için Haziran 1934 itibarıyla “okulağ (okula), okunak” kelimelerini belirlemiş ve tartışmaya açmıştır. Resim 6’daki açıklama aynı zamanda, eldeki yazının ana konusu olan “Oku- mu ekol mü?” tartışması için Cemiyetin görüşünü de yansıtmaktadır. Yine ilgili maddelerdeki açıklamalardan anlaşıldığına göre *okunak* kelimesi Denizli’den, *Okulağ*⁶ kelimesi ise Urfa’dan derlenen fişlerden alınmıştır. *Okulağ* kelimesi ile *yayla*, *kışla* kelimeleri arasında bir ilişki kurulmuştur. Buradaki “-lağ/-lak” eki ile ilgili açıklama, sorgulanması gereken bir açıklamadır çünkü Türkçede yer adı yapmak için kullanılan ve *yayla* (<*yaylag*), *kışla* (<*kışlag*) gibi kelimelerde de karşımıza çıkan *+lag* (<*+la-g*) eki, isimden isim türeten bir ektir.

Fasiküllerin basımı, 1934’ün yaz sonunda tamamlanmış (Sonuncu Fasikül de ..., 1934) daha sonra bu fasiküller bir araya getirilip ciltlenerek *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi-I* ve *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi-II* adlarıyla iki cilt olarak yayımlanmıştır⁷. Fasiküller birleştirilirken sayfa numaralarında bir değişiklik olmamıştır; 5. fasikülün 499. sayfasında *medrese* ve 501. sayfasında *mektep* için verilen açıklamaların aynısı, *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi-I*’de de yine aynı sayfalarda yer almıştır (TDTC, 1934c, s. 499-501).

⁶ Banguoğlu’nun bu açıklamaya ilişkin bir itirazına ileride yer verilecektir. Denizli ağzından derlenen *okunak*, Derleme Sözlüğü’nde (TDK, 1993, s. 3276) ve TDK Genel Ağ sayfasındaki Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü’nde *okul* anlamıyla yer alırken *okulağ*, *okula* kelimeleri, bu sözlüklerde yer almamaktadır.

⁷ Birleştirilmiş derginin künye bilgilerinde basım tarihi olarak sadece yıl bilgisi bulunduğu için hangi ayda yayımlandığını tespit etmek mümkün olmamıştır. Bunun yanında Hüseyin Namık Orkun, 27 Eylül 1934’te Hakimiyeti Milliye’de yayımlanan konuşma metninde derleme-tarama çalışmalarından bahsederken “iki büyük cilt teşkil etmekte olan tarama dergisini neşretmiştir” ifadesini de kullanmıştır. Buradan hareketle söz konusu fasiküllerin Eylül 1934 içinde bir araya getirilip iki cilt hâlinde yayımlandığını söylemek mümkündür.

1-2- Kasım 1934 – Eylül 1935 Arasında Gerçekleşen Olaylar

Karşılık bulma çalışmaları bakımından bundan önceki dönemin en önemli gelişmesi, derleme-tarama çalışmaları sonucunda *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi'nin (I-II)* oluşturulmasıdır. Bu ikinci dönemin en önemli gelişmesi ise *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*'ndeki karşılıkların yeniden gözden geçirilmesi ve *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*'nun yayımlanması olacaktır. *Mektep* kelimesinin karşılığı bakımından da bu dönemde önemli değişiklikler görülecektir.

Çalışmanın bu bölümünde ele alınacak olayların daha iyi anlatılabilmesi için konuyla ilgili iki önemli ve uzun alıntıya yer vermek gerekmektedir. Besim Atalay, *Bir Doçentin Türkçe Okutuşu ve Münakaşalarımız* adlı küçük kitabında *okul* kelimesinin türetilmesi ile ilgili olarak bir açıklamaya yer vermiştir. Buradaki “bir doçent” ifadesi ile kastedilen kişi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde o dönemde doçent olarak çalışan Tahsin Banguoğlu'dur. Banguoğlu'nun derslerinde yeni kelimeler üzerine dile getirdiği bazı görüşler, Atalay'ın tepkisini çekmiştir. Banguoğlu'na cevap vermek isteyen Atalay, fakülte profesörlerinden oluşan bir heyet önünde Banguoğlu'yla tartışmış; Banguoğlu'nun görüşlerini ve kendi cevaplarını bu küçük kitapta toplamıştır. Banguoğlu'nun itiraz ettiği kelimelerden biri de *okul*'dur. Atalay'ın (1940, s. 40) bu kelimeye ilişkin açıklaması şöyledir⁸:

Bu kelime Yunancaya benzetilerek yapılmamıştır. Bunun bir tarihçesi vardır; şöyledir: Siyasal Bilgiler Okulu açıldığı zaman Atatürk'e bir tazim telgrafi çekilmiş, bundan pek hoşnut olan O Büyük Adam bir cevap verilmesini istemiş, fakat mektep kelimesi yerine türkçe bir kelime aramışlar, o sıralarda (Urfa)dan Dil Kurumuna bu anlamda *okula* kelimesi gelmiş, kendisine bu, söylendiği zaman çok beğenmiş ve mektep için en güzel karşılık olmak üzere kabul buyrulmuş. Aradan birkaç gün geçtikten sonra kelimenin sonundaki *a* sesinin atılarak okul şeklinde kullanılmasını emretmişler; (Urfa)dan gelmiş olan bu kelimenin Türk dili kaidelerine uygun olup olmadığı ayrıca görüşülmüş ve fiile getirilen *l* gibi isime de *l* ve *lâ* getirilerek mekân ismi yapıldığı anlaşılmış – ben bunu o gece Atatürk'ün sofrasında bulunan arkadaşlardan işittim. İşte bu suretle konulmuş olan bu kelime tutulmuş ve yerleşmiştir. O kadar tutulmuş ki okul işleriyle uğraşan bazı kimseler bu güzel kelimeyi atmak istedikleri halde atamamışlar.

Atalay, bu açıklamayı Banguoğlu'nun “Kelime, *iskolâ*'ya benzetilerek alınmıştır. Türkçede *lâ* eki yalnız isim köklerine gelir ve mekân manası ifade eder: *Yayla, kışla* gibi. *Lâ* eki, fiil köküne getirilerek *okulâ* denilemez.” görüşüne (Atalay, 1940, s. 15) cevap olarak yazmıştır. Banguoğlu (1987, s. 303), 1977'de Türk Kadınları Kültür Derneğindeki “Yeni Türkçenin Gelişmesi” başlıklı seminerinde konuyla ilgili olarak şunları da söylemiştir:

Dikkat ediniz, burda inkılâp hareketinin bilhassa hızı Arapçaya karşıdır. Arapça kelimeleri atmalı da, ne gelirse gelsin. Çünkü Arapçanın hakimiyetinden bıkmış bir nesil. Onun yerine Fransızcası gelse olur. **Schola** Latince. Biri diyor ki “Efendim bu bizim **okumak** mastarından gelir. Bir başkası, daha kurnazı, “efendim diyor, bizim

⁸ Atalay'dan ve Banguoğlu'ndan yapılan alıntılarda kaynak metindeki yazım ve noktalama korunmuştur.

Urfa’da **okula** derler mektebe”. Ben doçenttim henüz, Dil Fakültesinde, dedim ki “bu **okula** kelimesi eğer Urfa’da **mektep** mânâsına varsa ben kendimi asarım, bu fakültesinin kapısına”. Bu büyük bir laftı. Ben Türkçe kelime yapımı hakkında bilgime dayanarak konuşuyordum. Ama sonradan yine Kurumdan biri kulağıma eğildi: “Bizim Urfa mebusu Refet uydurdu” dedi. Kelime derlemeye geçmiştir, bakınız. Ondan sonra **okula** demişler, daha sonra okul demişler, sonundaki **a**’yı atmışlar, **Ecole**’e benzetmişler.

Açıklamalardan anlaşılacağı üzere Atalay, *okul*’u savunmakta; Banguoğlu ise eleştirmektedir. *Okul* hakkında başka bir ön araştırması olmayan herhangi bir kişinin bu iki açıklamayı okuyup birleştirdiğinde şöyle bir sonuca ulaşması muhtemeldir: “*Okul kelimesinin dilimize girmesi Atatürk’e çekilen bir telgrafa dayanmaktadır. Atatürk, cevap telgrafi yazacağı zaman mektep kelimesi için Türkçe bir karşılık istedi ve hemen o anda Kuruma soruldu. Kurum da anlık olarak ‘okula’ kelimesini gönderdi. (Banguoğlu’nun anlatımından devam edilirse “Kurumdan Refet Bey hemen o anda ‘okula’ kelimesi uydurdu”). Atatürk, kelimeyi çok beğendi ve mektep karşılığı olarak kullanılmasını emretti. Sonradan kelime sonundaki a, Atatürk’ün emriyle atıldı ve ‘okul’ oldu.*” Oysa böyle bir yargıya ulaşmak, aşağıda daha ayrıntısıyla anlatılacağı üzere tarihsel bazı bilgilerle uyuşmamaktadır; hem Banguoğlu’nun hem de Atalay’ın sözleri için birkaç izahat vermek gereklidir:

Mektep kelimesi için önerilen *okunak*, *okulağ* (*okula*) kelimelerinin Haziran 1934’te basılan *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*’nde (5. fasikül) yer aldığı, çalışmanın önceki bölümlerinde belirtilmişti. Banguoğlu’nun “*Ben doçenttim henüz, Dil Fakültesinde, dedim ki bu okula kelimesi eğer Urfa’da mektep mânâsına varsa ben kendimi asarım, bu fakültesinin kapısına.*” şeklinde aktardığı olayın zamanı, 5. fasikülün hazırlık çalışmaları veya fasikülün basımından hemen sonrası olmamalıdır çünkü fasikülün basıldığı Haziran 1934’te Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi henüz kurulmamıştı. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, bu tarihten 1 yıl sonra 22 Haziran 1935’te resmî olarak kurulmuş; eğitim-öğretime ise 9 Ocak 1936’da başlamıştır.

Atalay’ın yukarıdaki açıklamasında da düzeltilmesi gereken noktalar vardır. Atalay “Siyasal Bilgiler Okulu açıldığı zaman” ifadesi ile Mülkiye Mektebinin Ankara’ya naklini kastetmiş olmalıdır çünkü İstanbul’daki Mülkiye Mektebi, “Siyasal Bilgiler Okulu” adıyla Ankara’ya nakledilmiştir. Bu okulun Ankara’ya nakli, *mektep* için *okunak*, *okulağ* (*okula*) karşılığının önerildiği Haziran 1934’e değil daha sonraki tarihlere rastlamaktadır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Abidin Özmen’in anlatımına göre Özmen, 10 Ocak 1935’te İstanbul’da Mektep müdürü ile birkaç toplantı yaptıktan sonra okulun taşınması fikrini 26 Ocak 1935’te İsmet Paşa’ya açmış ve İsmet Paşa’dan onay almıştır (Çankaya, 1969, s. 492). Gerekli kanunların çıkarılıp bina sorununun çözülmesinden sonra Mülkiye Mektebi, *Siyasal Bilgiler Okulu* adıyla 5 Kasım 1936’da Ankara’ya taşınmış; 15 Kasım 1936’da da eğitim-öğretime başlamıştır (Baskıcı, 2009).

Atalay’ın aktardığı telgraf olayı, okulun açıldığı 1936’da değil; Mülkiye mezunlarının Ankara Palas’ta Mülkiye Mektebinin kuruluşunun 58. yılını⁹ kutladıkları 4

⁹ Çankaya’ya göre 75.yıl (Çankaya, 1969, s. 488).

Aralık 1934'te gerçekleşmiştir. Atatürk, törende bulunan Meclis Başkanı Kazım Özalp'ın "*Bilgi yuvalarının elli sekizinci yıl dönümü için Ankara Palas'ta toplanan mülkiyelilerin ısı saygılarını, sarsılmaz, çözülmaz bağlılıklarını yüce katınıza sunarım*" telgrafına cevaben aynı akşam bir telgraf göndermiş ve telgrafında "Mülkiye mezunları"na "Siyasal Bilgiler Okulası Çıkışlıları" ifadesiyle seslenmiştir (bk. Resim 7). Meclis Başkanına "Özalp", İsmet Paşa'ya "İnönü" soyadını veren Atatürk; bu telgrafi ile Mülkiye Mektebine de ad vermiş oluyordu ve bu durum, salonda çok büyük bir coşku ile karşılanmıştır (bk. Resim 8, Resim 9).

Siyasal bilgiler okulası
çıkışlılarına
Siyasal bilgiler okulasının 58 in-
ci yıl toplantısında benim için
gösterilen duyguları Başkan Öz-
alp'm yazısından öğrendim. Gö-
nenc duydum. Sizler için ulusa,
uluşa büyük yararlıklar dilerim.
ATATÜRK

Resim 7: Atatürk'ün telgrafi (5 Aralık 1934, Ulus)

ATATÜRK'E
Atatürk'ün Özalp ve İnönü'n-
den sonra bize ad vermesinden
duyduğumuz sonsuz kıvancın bor-
cunu ona ve onun ulusuna bizden
beklediği yararlıkları yapmakla
ödiyeceğiz.
Atatürk'e yürekle ve inanla
bağlı siyasal bilgiler okulası
çıkışlıları için
Saracoğlu

Resim 8: Atatürk'ün telgrafına Mülkiyelilerin cevabı (5 Aralık 1934, Ulus)

Siyasal bilgiler
okulası
Atatürk Mülkiye mektebine
bu ismi verdi
Ankara 4 — Atatürk Mülkiye
mektebine Siyasal bilgiler okula-
sı adını vermişlerdir.
Mülkiyenin yıldönümü münase-
betile Ankarada yapılan merasim-
de başvekil İsmet İnönü, Meclis
reisi Kâzım Özalp, fırka umumî
kâtibi, bir çok mülkiyeliler bulun-
muştur.

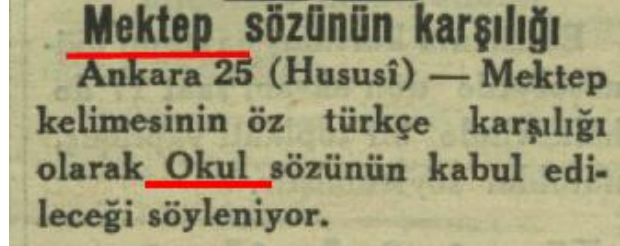
Resim 9: Atatürk'ün Mülkiye Mektebine isim vermesi (5 Aralık 1934, Akşam)

Banguoğlu'nun açıklamasında adı geçen *Urfa Mebusu Refet Bey* hakkında da birkaç

bilgi vermek gerekmektedir. *Refet Bey*¹⁰, İkinci Türk Dili Kurultayı’nda bütçe komisyonundaki tartışmalarda görev almış (TDTC, 1934b, s. 15), yine aynı Kurultay sonunda Umumî Merkez Heyetine de seçilmiştir (TDTC, 1934b, s. 106). Dikkat edilmesi gereken nokta şudur: *Okula* kelimesi, Atatürk’ün cevap telgrafında kullanması için hemen o gece -yani 4 Aralık 1934 gecesi- anlık olarak türetilmiş (veya uydurulmuş) bir kelime değildir. Bu kelime zaten bu tarihten 6 ay önce Haziran 1934’te tarama dergisinin 5. fasikülünde basılmıştı (bk. Resim 5, Resim 6). Süreç şöyle gerçekleşmiş olmalıdır: Atatürk 4 Aralık 1934 gecesi Mülkiyelilerin telgrafına cevap vereceği zaman *mektep* için Türkçe karşılık sormuş ve çevresindekiler veya hemen ulaşılan Kurum yetkilileri, bu karşılık için -Ağustos 1934’te bütün fasikülleri yayımlanmış olan- *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*’ne bakarak *okula* kelimesini Atatürk’e sunmuşlardır. Kelimeyi Urfa Mebusu Refet Bey’in uydurduğuna ilişkin tek kanıt, Banguoğlu’na söylenen “Bizim Urfa mebusu Refet uydurdu.” ifadesidir. Konu hakkında bu anekdotan daha başka kanıtların olduğu ve kelimenin *Refet Bey* tarafından uydurulduğunun ispatlandığı varsayılsa bile bu *uydurma* işi, Atatürk’ün telgrafıyla ilgisiz olarak bu tarihten çok önce yapılmış olmalıdır ki karşılık önerisi, değişik incelemelerden geçsin ve Haziran 1934’teki 5. fasikülde basılsın. Kelimeyi gerçekten Urfa Mebusu Refet Bey mi uydurdu yoksa TDTC’ye Urfa’dan gelen derleme fişleri içinde böyle bir kelime var mıydı? *Okula* kelimesi için Banguoğlu’na “Bizim Urfa mebusu Refet uydurdu.” diyen “Kurumdan biri” kimdi? Refet Bey, bu “uydurma” işini derleme-tarama çalışmalarına ilişkin bir toplantıda mı yaptı? Olayı Banguoğlu’na aktaran “Kurumdan biri” o toplantıda var mıydı? Eldeki bilgi ve belgeler, bu soruların kesin cevaplarına ulaşmak için şimdilik yetersiz kalmaktadır.

Sonuç olarak Besim Atalay, *okula*’nın ilk olarak Atatürk’ün telgrafi için önerildiğini söylese de yukarıda açıklandığı üzere *okula*’nın *mektep* karşılığı olarak belirlenmesi, çok önceye dayanmaktadır. Atalay’ın açıklamasındaki “Aradan birkaç gün geçtikten sonra kelimenin sonundaki *a* sesinin atılarak *okul* şeklinde kullanılmasını emretmişler.” ifadesinde de bir düzeltme yapmak gerekmektedir. Buraya kadar anlatılanlardan “*Okula kelimesi, Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*’nden alınarak Atatürk’e sunuldu. Atatürk kelimeyi 4 Aralık 1934’te telgrafta kullandı; sonrasındaki günlerde sondaki *a* sesini atarak *okula*’yı *okul*’a çevirdi.” şeklinde bir yargıya ulaşmak mümkündür. Ancak 26 Kasım 1934’te Akşam gazetesinde yayımlanan bir haber, böyle bir çıkarımda bulunmaya engel olduğu gibi konuyu yeniden çıkmaza sokmaktadır (bk. Resim 10):

¹⁰ Refet Bey, sonradan “Ülgen” soyadını almış olmalıdır. Üçüncü Türk Dili Kurultayı terim komisyonu üyesi olarak “Refet Ülgen, Urfa Saylavı” kaydı vardır (TDK, 1937: 32). Refet Bey’in (Ülgen) anket komisyonunda veya derleme-tarama fişlerinin değerlendirmesi işlemlerinde görev alıp almadığı kesin olarak tespit edilemedi. Anket komisyonunda görev alan bir Refet Bey (İshak Refet Bey) vardır (Kılavuz işi..., 1933) ancak İshak Refet Bey ile Banguoğlu’nun açıklamasında geçen Refet Bey, farklı kişiler olmalıdır çünkü İshak Refet Bey, “İşıtman” soyadını almıştır. Hem *İshak Refet İşıtman* hem de *Refet Ülgen*, Üçüncü Türk Dil Kurultayı’na üye olarak katılmıştır (TDK, 1937: XVI-XX).

Resim 10: Mektep kelimesinin karşılığı ile ilgili haber (26 Kasım 1934, Akşam)

Görüldüğü üzere Atatürk'ün *okula* kelimesini kullanmasından bir hafta önce yayımlanan bir haberde *mektep* için *okul* kelimesinin kabul edileceği yazılmıştır. Şu durumda “Önce Atatürk *okula*'yı 4 Aralık 1934'te telgrafta kullandı sonra da *okula*'yı *okul'a* çevirdi.” yargısı, yanlış olmaktadır. Dil çalışmalarına ilişkin gelişmelere, haberlere birkaç farklı gazetede ulaşmanın genellikle mümkün olmasına rağmen Akşam'daki bu haber; diğer gazetelerde tespit edilememiştir. Gazetede bu haberin kaynağı da belirtilmemiştir. Haberde bir dizgi hatası olduğu, *okula* yerine yanlışlıkla *okul* basıldığı düşünülebilir. Ancak *okul* kelimesinin birkaç gün içinde diğer gazetelerde de kullanılmaya başlaması, *dizgi hatası* ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır¹¹.

Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi (I-II), sadeleştirme çalışmalarının nihaî eseri olarak planlanan karşılıklar kılavuzu¹² için bir hazırlık eseridir. Bu husus, Dergi'nin ön sözünde şöyle ifade edilmiştir (TDTC, 1934c, s. 7)¹³:

Derleme fişlerinden, yerli ve yabancı lügatlerden, yazma ve basma kitaplardan taranan karşılık fişleri (125.420)ye varıyordu. Bunlar arasında bir seçme yaparak dilimizde kullanılan yabancı sözlere birer karşılık gösterir *Kılavuz* neşretmezden önce, bu karşılıkların hepsini bir Dergi de toplamak ve bunları herkesin gözü önüne koymak Cemiyetçe daha uygun ve yerinde göründü. Böylelikle derleme ve taramadan gelmiş, karşılık olabilecek bütün sözler herkesin kontrolundan geçebilecek, herkes için aynı intihap ve iştirak şartları yaratılacak, *Kılavuz* herkesin ortaklığı ile vücuda getirilebilecektir.

İşte bunları düşünerek *Tarama Dergisi* adını verdiğimiz ve kaynaklardan gelmiş bütün karşılıkları, içinde toplamağa çalıştığımız bu kitap tertip ve neşrolunmuştur.

Yani *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*'deki karşılıklar, ileride yeniden incelenmesi planlanan ham malzemedir. Bu nedenle de *Tarama Dergisi*'nde bir yabancı kelime için o kelimeye karşılık olabilecek birden fazla kelimeye yer verilmiştir. “Bir yandan gazetelerde öbür yandan devlet dairelerinde Dergi'ye bakarak yazılan yazıların anlaşılmasındaki güçlük ve bir anlam için başka başka sözlerin kullanılmasından doğan karışıklık” (Dilmen, 1935a), *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*'deki kelimelerin yeniden incelenmesi ve kılavuz hazırlama çalışmalarının hızlandırılmasını gerekli kılmıştır. Bu amaçla TDAK'de *Kılavuz Kolu*

¹¹ Bu konu, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak incelenecektir.

¹² *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu* adıyla basılan eser.

¹³ Kaynak metnin imlâsı üzerinde herhangi bir değişikliğe gidilmeden alıntı yapılmıştır.

adıla bir komisyon kurulmuştur. Falih Rıfkı Atay’ın başkanlığındaki *Kılavuz Kolu*, ilk toplantısını 24 Aralık 1934’te yapmıştır. Her kelime için sadece bir karşılık önerme (Dilmen, 1935a) prensibi ile çalışan *Kılavuz Kolu*, Ankara ve İstanbul’daki bir dizi toplantıdan sonra karşılıklar kılavuzu için düşündüğü kelimeleri seçmiştir.

Kılavuz Kolu’nun seçtiği kelimeler, Türk Dili Araştırma Kurumunun bildirisini ile 25 Mart 1935’ten itibaren Ulus gazetesinde yayımlanmaya başlamıştır. TDAK, bildirisinde kılavuz sözleri için daha uygun bir karşılık bulabilen yurttaşların önerilerini bir ay içinde Türk Dili Araştırma Kurumuna göndermelerini istemiş ve bunun için örnek bir form eklemiştir (bk. Resim 11). Yani karşılık bulma çalışmaları için yeni bir anket başlatılmıştır¹⁴.

Resim 11: Kılavuz sözlerine öneriler için TADK’ye gönderilecek form (25 Mart 1935, Ulus)

Kılavuz sözleri listeleri, 4 Mayıs 1935’e kadar peyderpey yayımlanmıştır. *Mektep* kelimesi için Kılavuz Kolu’nun belirlediği karşılık, 24 Nisan 1935’te yayımlanan 31. listede yer almıştır. Haziran 1934’teki *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* 5. fasıkülde “okunak, okulağ (okula)” olarak belirlenen karşılıklar, 24 Nisan 1935’te tek kelimeye indirilmiş ve *okula* kelimesi yayımlanmıştır (bk. Resim 12). Aynı kelime 30 Nisan 1935’te *şakirt* için verilen karşılıklarda da kullanılmıştır (bk. Resim 13).

Meks = Eğlenme
Mekteb = Okula = (Fr.) Ecole
 Mekûlât = Yiyecek

Resim 12: *Kılavuz Kolu*’nun *mektep* için belirlediği karşılık (24 Nisan 1935, Ulus)

Şakird = 1 - İzdemen (Tilmiz anlamına) = (Fr.) Disciple, 2 - Okulalı (mektepli anlamına) = (Fr.) Ecolier, 3 - İrdemen (üniversite talebesi) = (Fr.) Etudiant

Resim 13: *Kılavuz Kolu*’nun *şakirt* için belirlediği karşılık (30 Nisan 1935, Ulus)

Bu resimlerdeki Fransızca kelimeler hakkında bir açıklama yapmak yararlı olacaktır. Listede *ecole* kelimesinin bulunması, “*okul*’un *ekol*’den alındığının kanıtı” olarak değerlendirilmemelidir. Yayımlanan listelerde, bu şekilde Fransızcası yazılan birçok kelime vardır. Bu durum, listenin başına TDAK tarafından eklenen “Yeni konan

¹⁴ 25 Mart 1935’te Türk Dili Araştırma Kurumu tarafından başlatılan bu anket ile 12 Mart 1933’te Türk Dili Tektik Cemiyeti tarafından başlatılan anket, birbiriyle karıştırılmamalıdır. Bu anketler, Atatürk dönemi sadeleştirme çalışmalarının farklı basamaklarında aynı amaçla yapılmış anketlerdir.

karşılıkların iyi ayırt edilmesi için gereğine göre Fransızcaları yazılmış, ayrıca örnekler de konulmuştur.” notuyla açıklanmıştır. Yani *okula* kelimesinden sonra *ecole* yazılmasındaki amaç, bu kelimenin *ecole*’den alındığını göstermek değildir. Nitekim Resim 13’teki kelimelerin de Fransızca karşılıkları hemen yanlarında gösterilmiştir.

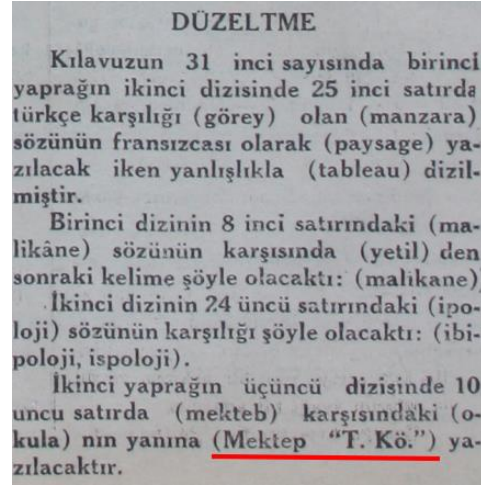
Karşılık bulma çalışmalarının devam ettiği birkaç yıllık süreç içinde zaman zaman “dile yerleşmiş, anlamı herkesçe bilinen kelimeler için karşılık aramanın ne kadar doğru olduğu” yönünde bazı tartışmalar yaşanmışsa da söz konusu kelimelerin “aslında Türkçe” olduklarının ispat edilmesi durumunda dilde kalmalarına müsaade edilmesi gerektiği görüşü baskın gelmiştir. Falih Rıfkı Atay (1980, s. 478), *hüküm* kelimesinin dilde kalışının hikâyesini anlatırken bu düşünceye işaret etmiştir: “İstiyordu¹⁵ ki Türkçede mümkün olduğu kadar çok kelime bırakalım, ancak bu kelimelerin Türkçe olduğunu da izah edebilelim.”. Türkçe olmadığı hâlde *Türkçe olduğu izah edilebilen* birçok kelime, bu yolla dilde kalmıştır (bk. Resim 14). Kılavuz listelerinin başında liste hakkında açıklama yapılırken Türkçe köklerden geldiği düşünülen sözlerin yanına (*T. Kö.*) kısaltmasının konulduğu belirtilmiştir. Mesela ilk listede bulunan Arapça *acaba* kelimesi için herhangi bir karşılık önerilmemiş, *acaba* kelimesi aynen alınarak yanına (*T. Kö.*) yazılmış ve bu kelimenin *zaten Türkçe olduğu* vurgulanmak istenmiştir. Yine Arapça *memleket* kelimesi için *ülke* kelimesi önerilmiş bunun yanında yine “memleket (*T. Kö.*)” yazılarak *memleket*’in de aslında Türkçe olduğu ve kullanılabileceği söylenmek istenmiştir (bk. Resim 14). *Mektep* kelimesinin de aslında artık Türkçeleşmiş olduğu ve bu kelimeye karşılık bulunmasının gereksiz olduğu belirli aralıklarla tartışılmıştır. Kılavuz Kolu, *mektep* için *okula* karşılığını kabul ettiği 24 Nisan’dan bir gün sonra bir düzeltme notu yayımlayarak “Mektep (*T.Kö.*)” düzeltmesini eklemiştir. Bu durum, Kılavuz Kolu’nun *mektep* kelimesini aslen Türkçe kabul ettiği ve *okula* yanında *mektep* kelimesinin de kullanılabileceğini kabul ettiği anlamına gelmektedir.¹⁶ (bk. Resim 15):

¹⁵ Atay, burada Atatürk’ü kastediyor.

¹⁶ Dile yerleşmiş olan bu Arapça kelimenin atılmaması için “hüküm” kelimesinde izlenen (Atay, 1980, s. 478) yola benzer bir yol izlenmiş ve kelimenin *Türkçe olduğu* bir şekilde izah edilmiş olmalıdır (?).

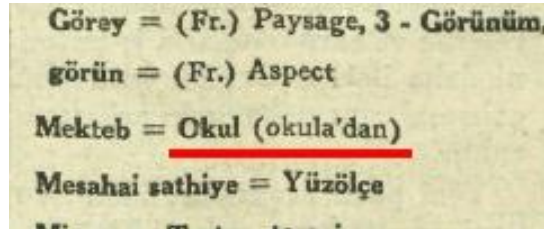

Resim 14: Kılavuz listelerinde Türkçe kökenli olarak gösterilen bazı yabancı kelimeler

Resim 15: *Mektep* için yayımlanan düzeltme metni (25 Nisan 1935, Ulus)

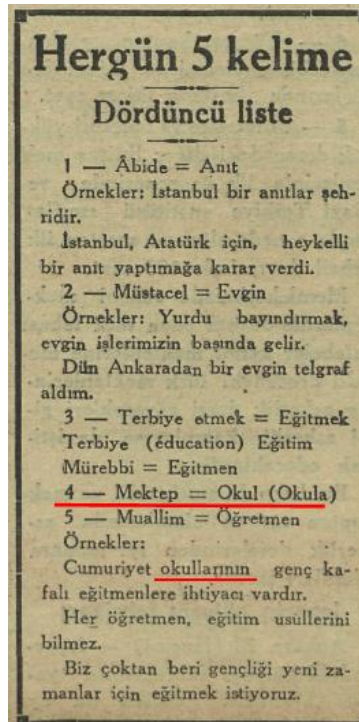
Kılavuz listelerinin sonuncusu 4 Mayıs 1935’te yayımlanmış ve birkaç gün içinde yeni bir ekleme-düzeltilme listesi yayımlanacağı belirtilmiştir. Sözü edilen liste, 9 Mayıs 1935’te yayımlanmıştır. Böylece *kılavuz* kelimelerine son şekil verilmiştir. Bu son listede *mektep* kelimesi için yeni bir düzeltme yer almaktadır (bk. Resim 16):

Resim 16: *Mektep* karşılığı için yapılan düzeltme (9 Mayıs 1935, Ulus)

Yani 24 Nisan 1935 ile 9 Mayıs 1935 arası, *mektep* için tartışmalı bir dönem olmuştur. Kılavuz Kolu’nda ve dil sohbetlerinde “*Mektep* dilden atılmalı mı kalmalı mı?” tartışmaları çerçevesinde görüş ayrılıkları ve karar değişiklikleri olduğunu söylemek mümkündür. Listelere yansıyan kelimeler göstermektedir ki 24 Nisan’da “Atılsın ve yerine *okula* kullanılsın.” şeklinde bir görüş söz konusudur. Bu görüş, 25 Nisan’da “*Mektep* de kalsın, zaten Türkçedir; isteyen *okula*’yı isteyen *mektep*’i kullansın.” şekline dönmüş olmalıdır. 9 Mayıs’ta iki değişiklik birden olmuştur. Hem *mektep*’in Türkçe olmadığına ve atılmasına gerektiğine yeniden karar verilmiş hem de *okula* kelimesi, *okul*’a dönüştürülmüştür. Bu düzeltmenin önemli yönü şudur: TDAK, *okul* kelimesini *okula*’dan kısalttığını açıklamış durumdadır. Tarama dergisindeki (TDTC, 1934a, s. 499) açıklamalarda birlikte değerlendirdiğimizde *okulağ* > *okula* > *okul* şeklinde bir değişim süreci yaşandığı açıktır.

Karşılık bulma çalışmalarının sonraki basamağı “her gün beş kelime” uygulamasıdır. Gazete ve dergi sahipleri, dil çalışmalarına destek olmak için TADK ile bir çalışma başlatmıştır. Buna göre TADK, gazete ve dergilere her gün beş kelimedenden oluşan bir liste gönderecektir. Gazete ve dergilerdeki “yazı işleri direktörleri ile düzeltme şefleri, gazete ve mecmualara gelen yazılardaki Osmanlıca kelimeleri listelere göre değiştirecek veya yazıcılarına değiştireceklerdir.” (Türk gazete ve ..., 1935). Bu uygulamanın ilk listesi 16 Mayıs 1935’te gazetelere gönderilmiştir. *Mektep* kelimesinin yer aldığı dördüncü liste ise 19 Mayıs 1935’te yayımlanmıştır. Burada 9 Mayıs’taki “okul (okula’dan)” karşılığı yerine “okul (okula)” karşılığı verilmiştir (bk. Resim 17):

Resim 17: “Her gün beş kelime”, dördüncü liste (19 Mayıs 1935, Akşam)

“Her gün beş kelime” uygulaması, 48 gün sürmüştür. TDAK, 5 Temmuz 1935 tarihli Ulus gazetesinde bu 48 günlük listeyi topluca yayımlamış ve bu listelerdeki karşılıkların iyice yerleşmesini sağlamak için yeni liste gönderilmeyeceğini duyurmuştur. 5 Temmuz 1935’te yayımlanan 48 günlük toplu listede mektep için herhangi bir değişikliğe gidilmemiş ve 19 Mayıs 1935’teki (bk. Resim 17) “okul (okula)” karşılığı korunmuştur.

Karşılık bulma çalışmalarının son aşaması ise baştan beri planlanan karşılıklar kılavuzunun yayımlanmasıdır. Bütün bu çalışmalar neticesinde belirlenen kelimeler, 26 Eylül 1935’te satışa sunulan *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*’nda bir araya getirilmiştir. *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*’nda *mektep* için yine bir değişiklik yapılmış ve daha önceleri parantez içinde verilen *okula* kelimesi kaldırılmış; geriye

sadece *okul* kalmıştır (bk. Resim 18). Böylece 26 Kasım 1934'te Akşam gazetesinde geçen “*Mektep* kelimesinin öz Türkçe karşılığı olarak *okul* sözünün kabul edileceği söyleniyor.” haberi, yaklaşık 11 ay sonra resmîlik kazanmıştır.

Mekteb = Okul = Ecole
Mektebli = Okullu – Ecolier
Mektub = 1. Beti, mektup = Lettre;
2. Yazılı, yazılmış = Ecrit

Resim 18: *Mektep* için belirlen son karşılık (TDAK, 1935, s. 195)

Önceki sayfalarda değinilen bir hususun burada yeniden vurgulamasında yarar görülmektedir. Resimde geçen *ecole* kelimesi, “*okul*’un *ekol*’den alındığının kanıtı” değildir. *Cep Kılavuzu*’nda Fransızcası yazılan böyle birçok kelime vardır. *Okul* kelimesinden sonra *ecole* yazılmasındaki amaç, bu kelimenin *ecole*’den alındığını göstermek değil; *ecole*’nin anlamı ile *okul*’un anlamının aynı olduğunu göstermektir. Nitekim aynı resimdeki *mektup* için de bu kelimenin Fransızcası olan *lettre* yazılmıştır ve bu durum *mektup* için önerilen *beti* karşılığının Fransızca *lettre* kelimesinden alındığı, bozulduğu anlamına gelmemektedir.

1-3- *Mektep* İçin Önerilen Karşılıklarının Kullanılması ve Dile Yerleşmesi Durumu

Bu bölümde, değişik zamanlarda *mektep* için önerilmiş olan “okunak, okulağ, okula, okul” kelimelerinin kullanımı ve dile yerleşmesi üzerinde bazı tespitlerde bulunulacaktır. *Okunak* önerisinin -tespit edilebildiği kadarıyla- ilk olarak 1 Aralık 1932’de *Hakimiyeti Milliye* gazetesinde önerildiği, çalışmanın önceki bölümlerinde belirtilmişti. Bu öneri elbette bireysel bir nitelik taşımaktaydı çünkü henüz o tarihte karşılık bulma konusunda TDTC tarafından herhangi bir faaliyet başlatılmamıştı. Haziran 1934’te TDTC tarafından *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* 5. fasikülün yayımlanması, *mektep* için yeni bir dönemin başlangıcıdır. O yıllarda yayımlanan gazetelerdeki dil kullanımı göstermektedir ki devrimin yarattığı heyecana rağmen *mektep* kelimesi, yerine geçmek üzere önerilen “okunak, okulağ (okula)”ya üstünlük sağlamış; *mektep*’in yaygın kullanımı devam etmiştir. Bu karşılıkların duyurulduğu Haziran 1934’ten Atatürk’ün *okula* kelimesini kullandığı Aralık 1934’e kadar geçen sürede *mektep* kelimesi *Hakimiyeti Milliye* gazetesinde 69, *Vakit* gazetesinde 68, *Akşam* gazetesinde 57 defa kullanılmıştır. *Okunak*, *okulağ* kelimelerinin gazetelerde *mektep* yerine kullanıldığı -tespit edilebildiği kadarıyla- sınırlı kullanımlar ise şunlardır¹⁷:

- “*dil okunağı*” (Dil Savaşı İçin ..., 1934)
- “*okunak hocaları*” (Yurt Postası ..., 1934)
- “*okunağın kapaşı*” (Sarı Güllü Ev, 1934)
- “*Sümer okunakları*” (Aruz Türk Veznidir, 1934)
- “*okulağın sıraları*” (Kültür Bakanlığına ..., 1934)

¹⁷ Veriler, Milli Kütüphane dijital arşivindeki tarama sonucu elde edilmiştir. Eksik sayı ve sayfa, dizgi hatası, font bozukluğu sebebiyle okun mama vb. durumlar dikkate alındığında hem “*mektep*” hem de “*okunak*, *okulağ*” için verilen sayıların daha yüksek olma ihtimali vardır.

“orta okulak” (Çanakkele Mekteplileri, 1934)
 “yüksek okulak” (Mordovyada ..., 1934)
 “ilk okunak baş hocası” (Adana’da okuma..., 1934)

1934’te *mektep* karşılığı olarak kullanılan *okulak*, bugün Bartın’da bir mahalle adında da yaşamaktadır. Halk arasındaki bir rivayete göre *Fatih Sultan Mehmet, Amasra’yı fethetme hazırlıkları yaparken buraya topçu eğitim binaları kurmuştur. Bu eğitim binalarının bulunduğu alana ‘okullar mahallesi’ adı verilmiş ve bu kelime daha sonra ‘okulak’a dönmüştür.* Bu anlatım, elbette bir halk yakıştırmasıdır çünkü 17 Nisan 1935’te Bartın gazetesinde yayımlanan bir habere göre Bartın Belediyesi, Türkçe olmayan mahalle isimlerini “öz Türkçe isimlerle değiştirme” kararı almış ve o tarihe kadar “Mektep Mahallesi” olan mahallenin adı “Okulak Mahallesi” olarak değiştirilmiştir (Mahalle adları..., 1935)¹⁸. Dil Devrimi’ne destek olmak amacıyla yapılan bu isim değişikliğindeki “okulak” kelimesi, kuşkusuz *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*’nde *mektep*’e karşılık olarak önerilen *okulağ* kelimesidir.

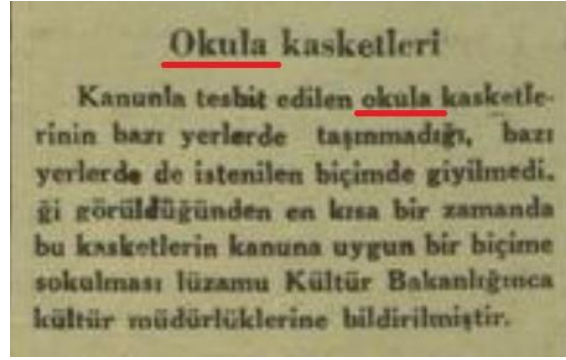
26 Kasım 1934’te Akşam gazetesinde çıkan “*Mektep kelimesinin öz Türkçe karşılığı olarak okul sözünün kabul edileceği söyleniyor.*” haberiyle ve Atatürk’ün 4 Aralık 1394’te *Mülkiye Mektebi* için “*Siyasal Bilgiler Okulası*” adını kullanmasıyla birlikte artık gazetelerde *mektep* yanında *okul* ve *okula* da kullanılmaya başlamıştır. Önceki bölümlerde anlatıldığı üzere Akşam’daki haber (bk. Resim 10), oldukça kısadır ve herhangi bir kaynağa dayandırılmamıştır. Buna rağmen *okul* kelimesi, hemen tutunmuş ve sıkça kullanılır olmuştur. Bu kelime, Aralık 1934 içinde *mektep* karşılığı olarak Ulus gazetesinde 26 defa, Kurun gazetesinde 18 defa, Akşam gazetesinde 4 defa, Cumhuriyet gazetesinde 2 defa kullanılmıştır¹⁹. Aralık 1934’te artık *mektep*, *okula* ve *okul* kelimeleri, eş zamanlı olarak kullanılmaya başlamıştır (bk. Resim 19, Resim 20).

¹⁸ Bartın gazetesi, 1924’ten beri düzenli olarak yayımlanan bir yerel gazetedir. Samancıoğlu’nun bir çalışmasında (1954, s. 162), bu mahallenin eski adının “Mektep Mahallesi” olduğu bilgisine rastlanınca bu isim değişikliğinin hangi yıl yapıldığı tespit edilmeye çalışılmış; önce Bartın Belediyesi meclis tutanakları incelenmek istenmiş ancak ilgili tutanak kayıtlarının 1960 sonrasını kapsadığı söylenince Bartın gazetesinin arşivi taranmış ve değişikliğin 1935’te yapıldığı tespit edilmiştir. Gerek bu durum gerekse de çalışmada atıf yapılan diğer gazete haberleri, kullanılan kupürler; gazetelerin ve arşiv tutmanının dil, tarih, kültür çalışmaları için oldukça önemli olduğunu göstermektedir.

¹⁹ Veriler, Milli Kütüphane dijital arşivindeki tarama sonucu elde edilmiştir. Eksik sayı ve sayfa, dizgi hatası, font bozukluğu sebebiyle okunmama vb. durumlar dikkate alındığında verilen sayıların daha yüksek olma ihtimali vardır.

Resim 19: *Mektep* ve *okul* kelimelerinin birlikte kullanıldığı bir haber (05 Aralık 1934, Kurun)

Resim 20: *Mektep* için *okula* kelimesinin kullanıldığı bir haber (17 Aralık 1934 – Ulus)

Okul, *okula*, *mektep* kelimeleri; 1935 yılında da birlikte kullanılmıştır. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta vardır. *Okula* kelimesi, TDTC tarafından hazırlanan tarama dergisinde yer almış ve Atatürk tarafından da kullanılmıştır. Bu nedenle de söz konusu kelimenin *mektep* yerine kullanılması, tercih edilmesi olağan bir durumdur. Ancak *okul* kelimesi için -tespit edilebilen- herhangi bir resmî kayıt, açıklama yoktur. Böyle olmasına rağmen yukarıda da belirtildiği gibi bu kelime de sıkça kullanılır olmuştur. Besim Atalay'ın “Atatürk önce bir telgrafta *okula* kelimesini kullandı sonra da kelime sonundaki *a*'nın atılmasını buyurdu ve *okul* oldu.” açıklaması ile 26 Kasım 1934 tarihli Akşam gazetesindeki “*Mektep* kelimesinin öz Türkçe karşılığı olarak *okul* sözünün kabul edileceği söyleniyor.” haber arasında bir uyumsuzluk olduğunu önceki sayfalarda belirtmiştik. TDTC'nin Haziran 1934'te önerdiği “okunak, okulağ (okula)” üzerinde bu tarihten sonra Atatürk'ün sohbetlerinde bazı değerlendirmelerin yapıldığı ve bu tartışmalar sırasında *okul* fikrinin de ortaya atıldığı, Akşam'daki haberin de bu görüşmelere dayandığı söylenebilir. Ancak her durumda bu tartışmalar *okula* telgrafının çekildiği 4 Aralık 1934'ten sonra değil, *okul* haberinin yayımlandığı 26 Kasım 1934'ten önce yaşanmış olmalıdır. Şu an için ulaşılabilen herhangi bir kayıt olmasa da Atatürk'ün *okula* kelimesini ilk olarak kullandığı 04 Aralık 1934'ten önceki herhangi bir zamanda, Atatürk veya TDAK üyelerinin bulunduğu bir ortamda *okula* > *okul* değişimi de bir şekilde gündeme getirilmiş olmalıdır. Haziran 1934'teki tarama dergisine girmemiş, TDAK'nin resmî listelerine de düzeltme ile ancak 09 Mayıs 1935'te girecek bir kelimenin Aralık 1934'ten itibaren yaygın bir şekilde kullanılması, başka türlü izah edilemez. Böyle bir durumda da akıllara şu sorular gelmektedir: TDAK daha Kasım 1934'teyken *okul* kelimesini benimsediye *mektep*'in karşılığı olarak niçin 04 Aralık 1934'te Atatürk'e *okula* kelimesi gönderildi? TDAK Kılavuz Kolu, kılavuz listelerinde niçin *okul* kelimesini değil de 24 Nisan 1935'te *okula*, 25 Nisan 1935'te “okula, mektep (T.Kö.)” karşılıklarını yayımladı? *Mektep* karşılığı olarak *okul*'u kabul etmeyi niçin 9 Mayıs 1935'e kadar geciktirdi?²⁰ Eğer 26 Kasım 1934'teki *okul* haberi TDAK'den

²⁰ TDAK Kılavuz Kolu'nda yer alan Besim Atalay da 2 Ocak 1935 tarihli bir yazısında *mektep*'in karşılığı olarak *okul*'u kullanmıştır (Atalay, 1935).

bağımsızsa küçük bir haber üzerine bu kelime nasıl oldu da yaygın bir şekilde kullanılmaya başladı? *Mektep* karşılığı olarak *okul*'u ilk defa kim önerdi? Eldeki bilgi ve belgeler, bu soruları cevaplamak için şimdilik yetersiz kalmaktadır.

Yeni kelimelerin türetildiği ve dile yerleştirilmeye çalışıldığı bu dönemde resmî kurumlar yanında özel kurumlar da “yeni kelimeleri kullanma ve devrime destek olma” çabası içinde olmuştur (bk. Resim 21, Resim 22).

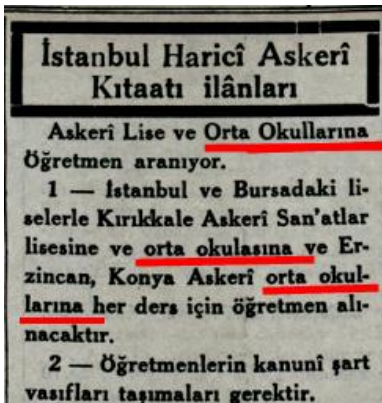

Resim 21: *Mektep* yerine *Okula* kelimesinin kullanılması (1 Şubat 1935, Akşam)

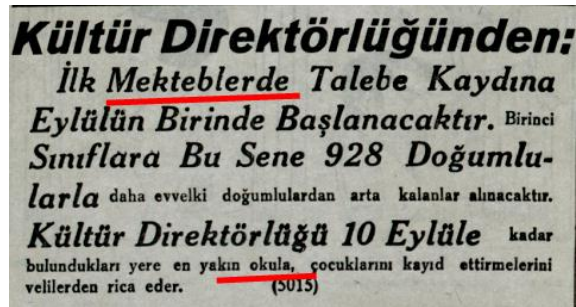

Resim 22: *Mektep* yerine *okula* kelimesinin kullanılması (4 Şubat 1935, Akşam)

1934'ün sonunda ortaya çıkan “*okul*, *okula* ve *mektep*”in eş zamanlı kullanılması” durumu, 1935 yılında da devam etmiştir. Bu kelimelerin üçü de birlikte veya ayrı ayrı kullanılmıştır:

Resim 23: *Okul* ve *Okula* kelimelerinin birlikte kullanıldığı bir ilan (27 Ağustos 1935, Akşam)

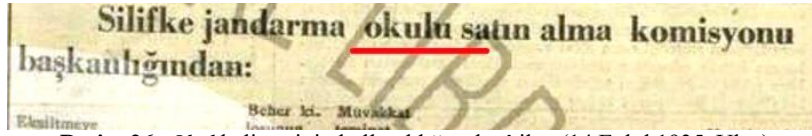

Resim 24: *Okul* ve *mektep* kelimelerinin birlikte kullanıldığı bir ilan (27 Ağustos 1935, Akşam)

Okul veya *okula* kullanımında kurumlar bakımından da birlik söz konusu değildir; aynı tür kurumlarda bile farklı kelime görülebilmektedir. Birer gün ara ile yayımlanan aşağıdaki ilanlarda aynı türden kurumlardan biri *okul*, diğeri *okula* kelimesini kullanmıştır (bk. Resim 25, Resim 26)

Resim 25: *Okula* kelimesinin kullanıldığı askeri ilan (13 Eylül 1935, Ulus)

Resim 26: *Okul* kelimesinin kullanıldığı askeri ilan (14 Eylül 1935, Ulus)

Bir önceki başlıkta kılavuz sözleri listelerinin yayımlanması ve *mektep* için önerilen karşılıklardaki değişikliklere değinilmişti. Bu değişikliklerin yaşandığı 24 Nisan 1935 – 9 Mayıs 1935 arası, Mülkiye Mektebi için de önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Mülkiyenin Ankara'ya nakli için gerekli kanunun görüşmeleri de döneme denk gelmiştir. *Mektep* kelimesi için önerilen karşılıklar, Mülkiye Mektebi için hazırlanan kanun görüşmelerine de yansımış ve Atatürk'ün kullandığı “Siyasal Bilgiler Okulası” adıyla Meclis'e gelen tasarı, son komisyondan “Siyasal Bilgiler Okulu” olarak çıkmıştır (bk. Resim 27).

<p>HÜKÜMETİN TEKLİFİ</p> <p><i>Siyasal bilgiler okulası hakkında kanun lâyihası</i></p> <p>MADDE 1 — Devlet işleri için yüksek tahsil görmüş memur yetiştirmek üzere kurulmuş olan mülkiye mektebinin adı (<u>Siyasal bilgiler okulası</u>) na çevrilmiş ve okula Ankaraya naklolunmuştur.</p>	<p>MAARİF ENCÜMENİNİN DEĞİŞTİRİŞİ</p> <p><i>Siyasal bilgiler okulası hakkında kanun taslağı</i></p> <p>MADDE 1 — Mülkiye mektebi (<u>Siyasal bilgiler yüksek okulası</u>) adile Ankaraya naklolunmuştur.</p>
<p>MALİYE ENCÜMENİNİN DEĞİŞTİRİŞİ</p> <p><i>Siyasal bilgiler okulası hakkında kanun lâyihası</i></p> <p>MADDE 1 — Maarif encümeninin değıştirdiği aynen kabul edilmiştir.</p>	<p>BÜTÇE ENCÜMENİNİN DEĞİŞTİRİŞİ</p> <p><i>Siyasal bilgiler okulu hakkında kanun lâyihası</i></p> <p>MADDE 1 — Mülkiye mektebinin adı (<u>Siyasal bilgiler okulu</u>) na çevrilmiştir.</p>

Resim 27: *Siyasal Bilgiler Okulası* adının değıştirilmesi (TBMM, 1935)

1935 yılı gazetelerinden alınan aşağıdaki cümlelere de *okula* kelimesi, *mektep*'e karşılık olarak kullanılmıştır. Yani *okula* kelimesi de *okul* yanında sık kullanılan bir karşılık olmuştur:

Eskiden okuladan başka çocuk kurumu yok iken ... (Çocuk Haftası..., 1935)

Okulayı bitiren ve hemşire çıkan bayanlar ... (Hastabakıcı ... 1935)

Halk arasına katılmış ve kendini sevdirmiş bay ve bayan öğretmenlerin okuladan tarlaya kadar her işte ... (Öğretmenlerden ..., 1935)

Üsküdar halkevi tarafından da Üsküdar ilk okulalarında okuyan fakir çocuklara ... (Çocuk Balosu..., 1935)

Çıktığı yüksek okulunun şahadetnamesi veya tasdikli sureti (İstanbul ..., 1935)

Kutludüğün köyündeki okulada okuyan fakir çocukların bitikler ile defterleri kalemleri kâğıtları alınıp kendilerine verilmiştir. (Ankara'da Dün ...,1935)

Mektep karşılığı olarak okul'da karar kılınması ve bu karşılığın 26 Eylül 1935'te satışa sunulan *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*'nda yayımlanmasından sonra okula'nın yerini yavaş yavaş okul almıştır. Elbette mektep kelimesi de hemen kullanımdan kalkmamış, okul'la birlikte kullanılmaya devam etmiştir.

2- Oku- Fiilinin İlgili Dönemdeki Kullanımı

Günümüzdeki anlamları esas alındığında oku- fiili ile okul arasında bir anlam bağlantısı vardır. Ancak bu kelimenin yapısı bakımından bu fiilin günümüzdeki şekli ve anlamı değil okul'un türetildiği dönemdeki ve o dönem bilinen tarihî metinlerdeki oku-fiili ve fiilin anlamı önemlidir. Acaba okul kelimesinin kullanılmaya başladığı dönemde oku- şeklinde bir fiil var mıydı? Varsa hangi anlamda kullanılıyordu, o dönemdeki mektep kelimesi ile anlam bakımından ilişkili miydi? Eğer o yıllarda veya o dönem bilinen tarihî metinlerde oku- fiili yoksa veya varsa bile mektep, ders, kıraat, tahsil görme, öğrenme vb. gibi anlamlardan uzak bir anlama sahipse mektep kelimesine karşılık aranırken oku- fiilinin akla hiç gelmemiş olması normaldir ve bu durumda "Okul kelimesi, Fransızca ekol'ün okul olarak Türkçeye uyarlanmış şeklidir." tezi, öne çıkacaktır. Ancak o dönemde oku- fiili varsa ve ilgili kavram alanı içinde kullanılıyorsa mektep kelimesine karşılık aranırken bu fiilden hareket edilmiş olması ihtimali, mutlaka dikkate alınmalıdır.

12 Mart 1933'te başlatılan dil anketinde karşılık aranan Arapça-Farsça kelimeler, *Kamus-ı Türkî*'den seçilmiştir (Dilmen, 1935b). Yine *Kamus-ı Türkî, Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* için taranan eserlerden biridir ve Ahmet Cevat, bu eserden 7.432 tarama fişi çıkarmıştır (TDTC, 1934c, s. 56). *Kamus-ı Türkî*'de oku- fiili için "Yazılmış bir şeyi gözden geçirip sesle veya sessiz kıraat etmek; öğrenmek, tahsil etmek; şarkı ve türkü söylemek; davet etmek; üfürükçülük etmek" gibi anlamlar verilmiştir. Bu fiilden türeyen okut- fiili için de "Okumaya sevk etmek, öğretmek, ders vermek ..." gibi anlamlar sıralanmıştır (Şemseddin Sami, 2015, s. 940). Raif Necdet Kestelli'nin 1927 hazırladığı Resimli Türkçe Kamus'ta (Kestelli, 2004, s. 370) ve İbrahim Alâettin başkanlığında 1930'da hazırlanan Yeni Türk Lûgati'nde de aynı anlamlar vardır (İbrahim Alâettin vd., 1930, s. 833-834). Mehmet Bahaettin'in 1924'te basılan Yeni Türkçe Lûgat'inde oku- fiili için "Harfleri toplayarak onlara ayrı ayrı ses vermesini bilmek; yazılmış ve tab olunmuş bir yazıyı kelimelerini telaffuz ederek veya

etmeyerek gözle süzmek; tahsil etmek, dua okuyup üflemek, küfretmek, şarkı veya türkü söylemek”; *okut-* fiili için “okumaya sevk ve icbar etmek, öğretmek, ders vermek, telkin etmek, okuyup üflemesi için bir hocaya göstermek, tahsil ettirmek” anlamları bulunmaktadır (Mehmet Bahaettin, 2004, s. 573).

Görüldüğü gibi *okul* kelimesinin kullanılmaya başladığı yıllarda *oku-* fiili, dönem sözlüklerinde *mektep* kelimesi ile aynı kavram alanı içinde yer almaktadır. *Oku-* fiilinin aynı dönemde gazetelerde de aynı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda bu kullanımlardan birkaç örnek sunulmuştur²¹:

Halk dershanelerinde, millet mekteplerinde çoluk çocuk sahibi kadınlarla ev bark geçindiren erkekleri okutan genç muallimlere soruyoruz (Yazı ve Lisan, 1929).

Bunların hemen hepsinde dört beş Türk muallim vazife almıştır. Saati 75 kuruşa ders okutan bu zavallıları ne vakit düşüneceğiz (Barem tatbik..., 1929).

Bu muavenet, çocuğunu mekteplerde okutan fakat kâfi gıda veremeyen fakir ailelerin şükranını celbetmişti (Hilâliahmer..., 1929).

Maarif Vekaletinin orta mekteplerdeki tabii ve fizikî ilimler tedrisatının bugünün ihtiyaçlarına uydurmak, bu dersleri okutan muallimleri ... (Kursa Yüz Muallim..., 1931)

Çocuklarını İstanbul’da okutan bazı Çatalcalıların çocukları da Çatalcaya dönerek bu mektepte okuyacaklardır (Çatalcada..., 1932).

Eskiden sadece ticaret mekteplerinde okutulan ticaret ve iktisat coğrafyası, dolayısıyla ticaret ve iktisat tarihi, şimdi hemen her okumuşun müşterek malı olmuştur (Coğrafya Bilgisi..., 1932)

Kartımda isminin adına “muallim ve muharrir” yerine “yazıcı, okutucu” yazdırışım... (Şanıma Dair, 1929)

Ankara Hukuk Mektebi okutucu ve okuyucularının şükran ve heyecanlarını ... (Fahri Bey’in Nutku, 1931)

Panamada mektep, on beş senede epey zengin çocuğu okuttu (Panamadaki İsyân, 1930).

Bu adam ne yapıp yapmış gayet zeki olan kızını Edinburg darülfünununda okutmuş ve avukat çıkarmıştır (İngiltere’de..., 1929).

O akşam tiyatrodan sanatkârları ve temsil ettikleri eşhası anlayan geniş ve okumuş bir kitle, o akşam tiyatrunun havasında mutlak bir samimiyet candan bir arkadaşlık vardır (Ertuğrul Muhsin Bey..., 1929).

Urfa’da kaç mektep var, kaç çocuk okuyor? (Urfa’da..., 1932)

Ecnebi ve akaliyet mekteplerinde umumî tarih ve umumî coğrafya bu seneden itibaren Türkçe okutulacak (Orta Mektep..., 1932).

²¹ Metinlerdeki koyulaştırmalar, araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Yukarıya çok sınırlı sayıda örnek alındı. Dönem gazeteleri taratıldığında bu şekilde binlerce kullanım olduğu görülecektir. Örnekler, özellikle anket çalışmalarının başladığı 12 Mart 1933 öncesinin gazetelerinden seçildi. Yani *mektep* için henüz herhangi bir karşılık bulma çalışması yokken bile *oku-* fiili, *mektep* kelimesiyle birlikte aynı kavram alanı içinde kullanılıyordu. *Mektep*, *oku-* fiilinin mekânıdır ve *mektep* için karşılık arandığında -bu karşılık, uydurma da olsa doğru bir türetme de olsa- akla ilk olarak *oku-*, *öğren-*, *yaz-*, *bil-* gibi aynı kavram alanından kelimeler gelecektir. Anket çalışmaları sırasında gazetelere gönderilen ve çalışmanın önceki sayfalarında sıralanan karşılık örnekleri de bunu doğrulamaktadır.

4- Okul Kelimesinin Yapısı

Bu bölümde *okul* kelimesinin yapısı hakkında bazı tespitlerde bulunulacaktır. Önceki bölümlerde *mektep*'ten *okul*'a nasıl bir değişim, gelişim olduğu; kronolojik olarak anlatılmaya çalışılmıştı. Kelimenin yapısı incelenirken bu değişim mutlaka dikkate alınmalıdır. Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve devamındaki Türk Dili Araştırma Kurumunun yayın ve duyurularında *okul*, şöyle bir değişim göstermiştir:

Mektep, 1. Okulağ (Der: Urfa);
2. Okunak (Der: Denizli). [Bak: Medrese]

Haziran 1934 - Osmanlıcadan Türkçeye
 Söz Karşılıkları Tarama Dergisi, 5.
 Fasikül, s. 501

**Medrese, Okulağ [«Oku» köküne
 «lağ, lak» yer eki getirilerek ya-
 pılmış. «Yayla» ve «kışla» da ol-
 duğu gibi son sessiz düşerek
 «okula» şekli de vardır.] (Der:
 Urfa).**

Haziran 1934 - Osmanlıcadan Türkçeye
 Söz Karşılıkları Tarama Dergisi, 5.
 Fasikül, s. 499

Meks = Eğlenme
Mekteb = Okula = (Fr.) Ecole
 Mekûlât = Yiyecek

24 Nisan 1935 – Kılavuz sözleri listeleri,
 Ulus gazetesi

Mekteb = Okul (okula'dan)

9 Mayıs 1935 - Kılavuz sözleri düzeltme
 listeleri, Ulus gazetesi

Mürebbi = Eğitmen
 4 — Mekteb = Okul (Okula)
 5 — Muallim = Öğretmen
 Örnekler:
 Cumhuriyet okullarının genç ka-
 falı eğitmenlere ihtiyacı vardır.

19 Mayıs 1935 – “Her gün beş kelime”
 listesi, Akşam gazetesi

Mekteb = Okul = Ecole
Mektebli = Okullu — Ecolier
Mektub = 1. Beti, mektup = Lettre;
2. Yazılı, yazılmış = Ecrit

26 Eylül 1935 – Osmanlıcadan
 Türkçeye Cep Kılavuzu, s.195

Yukarıdaki resimlerden de anlaşılacağı üzere *okul* kelimesi, dilimize *okulağ* > *okula* > *okul* şeklinde bir değişim süreci sonunda yerleşmiştir. Sadece *okul* üzerinden tartışarak *okulağ* ve *okula*'yı dışarıda bırakmak, doğru bir yöntem değildir çünkü *okul*, bir başlangıç yapısı değildir; sonuç yapısıdır, bozulmuş ve kısalmış bir yapıdır. Bu yapının incelenmesi sırasında da yapının önceki durumu, göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle “*Kelimenin Türkçe oku- fiili ile ilişkisi yoktur. Fransızca ekol, aynen okul'a çevrilmiştir.*” görüşü de “*Kelimenin ekol ile ilişkisi yoktur. Türkçede -l fiilden isim yapım eki vardır ve oku- fiilinden bu ekle okul ismi yapılmıştır.*” görüşü de önceki yapılar olan *okulağ* ve *okula*'yı dışarıda bıraktığı için geçerliliğini yitirmektedir. Eğer *mektep* karşılığı için daha en baştan itibaren *okul* kullanılsaydı, TDTC ve TDAK listelerinde *okulağ*, *okula* hiç geçmeseydi kuşkusuz bu iki görüşü de dikkate almak gerekirdi.

Okul için ortaya konulan görüşlerden biri de “Fransızca *ekol* kelimesinden esinlenilerek Türkçe *oku-* fiilinden türetilmiştir.” görüşüdür. Bu görüş hakkında bir değerlendirme yapmak için bu görüşteki “Fransızca” ile tam olarak ne kastedildiğini tespit etmek gerekmektedir. Daha doğrusu kelimedeki “Fransızca etkisi” mi yoksa “Fransızca unsur” mu olduğu açıklanmalıdır. Bu ikisi birbirinden farklı şeylerdir. Eğer Türkçe *oku-* fiilinin üzerine Fransızca *ekol*'ün sonundaki *-l* sesinin getirildiği savunuluyorsa (Türkçe *oku-* + Fransızca *-l*) bu durumda inceleme yine sadece *okul* üzerinden -üstteki iki görüşte olduğu gibi- yapılmış olmakta ve *okulağ*, *okula* kelimeleri yok sayılmaktadır oysa örnekleri önceki sayfalarda da gösterildiği üzere bu kelimeler var olmuştur ve kullanılmıştır. *Mektep* karşılığı için daha en baştan itibaren *okul* kullanılsaydı, TDTC ve TDAK listelerinde *okulağ*, *okula* hiç geçmeseydi kuşkusuz bu görüşü de dikkate almak gerekirdi.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*'ndeki açıklamasına göre *oku-* fiiline yer adı yapmak için kullanılan *-lağ*, *-lak* ekleri getirilerek *okulağ* yapılmıştır. Bu kelime, *yayla* (<*yaylag*), *kışla* (<*kışlag*) kelimelerine benzeyerek son sesini düşürmüş şekilde *okula* olarak da Urfa ağzında kullanılmaktadır. Banguoğlu'nun önceki sayfalarda belirttiğimiz açıklamasına göre ise *Urfa ağzında böyle bir kelime yoktur ve kelimeyi Urfa Mebusu Refet Bey, uydurmuştur.* Banguoğlu'nun bu açıklaması, *okul*'un Fransızcadan alındığının kanıtı olarak kullanılmaktadır. Bu kelimenin -ulaşılabilirdiği kadarıyla- Urfa ağzında olup olmadığı veya TDTC'ye bu yönde derleme fişi gönderilip gönderilmediği kesin değildir. Bunun yanında kelimenin *Refet Bey* tarafından uydurulduğu tezi de “Kurumdan biri”nin söylemine, bir anekdota dayanmaktadır. Sonuç olarak her iki tezin de doğru veya yanlış olma ihtimali vardır. Bu nedenle “Urfa ağzından derlenmiştir, doğru bir kelimedir.” düşüncesi de “Refet Bey uydurmuştur, Urfa ağzında yoktur o hâlde Fransızcadır.” düşüncesi de kanıtlanabilirlik bakımından aynı niteliktedir.

Bir önceki bölümde *oku-* fiilinin 1930’lu yıllardaki kullanımına ilişkin örnekler sıralandı. İlgili kullanımlar göstermektedir ki *mektep*, okuma ve okutmanın mekânıdır; mekteplerde *talebe*, *ders* okutulmaktadır. Bu nedenle *mektep* kelimesine karşılık aranırken bu kelime ile aynı kavram alanı içinde bulunan *oku-* fiilinden hareket edilmiş olması; *oku-* ve mekân ilişkisi kurulmuş olması mümkündür. Nitekim Denizli ağzındaki *okunak* kelimesinde aynı ilişki vardır.

Okulağ kelimesi, ister Urfa ağzında kullanılmış olsun isterse de Refet Bey tarafından uydurulmuş olsun, bir yanlış türetme örneğidir. *Oku-* fiili üzerine, isimlere eklenmesi gereken ek getirilmiş ve *yayla*, *kışla* kelimelerine benzetilmiştir. Bu yanlış türetme mantığına göre *kışla* kelimesi, kışı geçirilen mekânı karşılamakta; *okula* kelimesi de *okuma* işi yapılan mekânı karşılamaktadır. *Okula* kelimesi (*kışla* < *kış+la-g’da* olduğu gibi) “*oku-la-g* > *oku-la*” şeklinde tahlil edilmelidir. Yani tarama dergisinde önerilen ve belli bir dönem kullanılan *okula* kelimesi Türkçe kök üzerine Türkçe yanlış ek getirilmesi ile oluşturulmuş bir yanlış türetmedir. Peki *okula* kelimesi, birkaç ay içinde *okul’a* nasıl dönüştü? Kalıcı ses değişimleri, uzun yıllara ve genellikle belirli etkilere dayanır. *Okula* kelimesinin sonundaki geniş ünlünün kısa süre içinde kalıcı olarak düşmesi için belirli bir sebep bulunmamaktadır. Dil Devrimi sırasında yeni kelime bulunurken zaman zaman bilimsellikten uzaklaşıldığı ve bir şeyin olması için “birinin öyle olması gerektiğini söylemesinin” (Lewis, 2007, s. 151) yeterli kabul edildiği durumlarla karşılaşmak mümkündür. Bu nedenle *okula* kelimesinin sonundaki *a* atılırken *ekol’den* esinlenilmiş olması muhtemeldir. Burada şuna dikkat etmek gerekmektedir. *Ekol* kelimesine benzesin diye *oku-*’dan *okul* yapılmamıştır; *ekol’e* benzesin diye *okula*’nın sonundaki *a* atılmıştır. Yani *okul* kelimesinin sonundaki *-l* ünsüzü, *ekol’deki l* değildir; *yayla* ve *kışla*’daki *l*’dir. Yanlış eklenmiş de olsa buradaki bütün unsurlar, Türkçedir. *Oku-* fiiline Fransızca bir unsur eklenmemiştir veya *ekol*, aynen *okul’a* çevrilmemiştir. Bir Fransız etkisinden bahsetmek gerekirse bu etki *okula*’nın sonunda bulunan ve yine Türkçe olan *a* sesinin atılmasından ibaret olabilir. İsme eklenmesi gereken bir eki fiile eklemek, biraz kullandıktan sonra kelimenin sonundaki bir sesi atmak elbette bilimsel bir yol değildir. Ancak bütün bunların yaşanmış olması, o kelimeyi Fransızcaya dayandırmayı gerektirmemelidir. Burada *okul* kelimesinin doğru bir türetme olduğu değil yanlış eklenmiş de olsa kelimedeki bütün unsurların Türkçe olduğu vurgulanmaktadır. Kelime, *okulağ* olarak dilimize yerleşeydi belki “*ekol*” tartışması olmayacaktı ama yine yanlış türetme olacaktı.

Buraya kadar anlatılanlar, *okulağ*’ın *okul’a* dönme süreci ile ilgiliydi. Konunun bir de eğitim-öğretim yönü vardır. Yanlış türetilmiş kelimeler, yabancı unsur barındıran kelimeler; Türkçenin türetme sistemi ile tam olarak örtüşmez. Bu nedenle sözcükte yapı konusunun işlenmesi sırasında seçilen örneklere dikkat edilmeli, Türkçenin türetme sistemini en iyi yansıtan örneklere yer verilmelidir²². Bunun yanında bir ders kitabında “*okulda*” kelimesinin eklerinin “*okul-da*” (MEB, 2015, s. 55, 69); şeklinde gösterilerek “*okul*”un kök kabul edilmesi, öğrencilerin ve öğretmenlerin dikkatlerinin bu kelimeye yönelmesine neden olmuştur. Derste bu bilgiyle karşılaşan öğretmenlerin bir kısmının

²² Yanlış türetme örnekleri için Timurtaş 1979 ve Bayar 2004’e, yabancı unsurlar için Özkan 2011’e bakılabilir.

bunu “basit bir yanlışlık” olarak kabul edip “oku-l-da” olarak düzelttiği, bir kısmının da öğrencilerine “*Ekol*’den alınmıştır, bu nedenle köktür.” dediği tahmin edilebilir. Yapısı tartışılan bir kelimenin ders kitabında verilmesinin ne kadar doğru olduğu da üzerinde durulması gereken ayrı bir konudur.

Bugün bu kelimenin yapısı incelenirken “çakıl, ışıl, çökül, koşul” gibi örnekleri vermek ve “*Oku-* fiilinden *-l* ile türetilmiştir.” demek, ilk bakışta doğru ve kolay gibi görünse de yukarıda ayrıntısıyla açıklandığı üzere böyle bir kabul, “okulağ > okula > okul” gelişimine terstir. *Okul* kelimesindeki *-l* sesi, yanlış olarak bir fiile eklenmiş olan *-lağ* (*-la-g*) yapısının bozulmasından geriye kalan sestir. *Okulağ*’dan *okula*’ya dönüş, *yayla* ve *kışla*’ya benzetilerek yapılmıştır ancak *okula*’dan *okul*’a dönüşün bir açıklaması yoktur. Sonuç olarak *okul* kelimesi, Türkçe kök ve ekle iki yanlış basamak sonunda ortaya çıkmış bir kelimedir. Bu kelimenin yapı tahlili eş zamanlı bakışla “oku-l”; art zamanlı bakışla “oku-lağ > oku-la > oku-l” olarak yapılmalıdır. Yanlış türetilmiştir ama Türkçedir. Kelimede “yanlışlık sonucu oluşmuş ek” bulunması, *okul* kelimesini “oku-l” olarak tahlil etmemize, “türemiş kelime” dememize engel olmamalıdır. Bugün gramerlerimize girmiş olan *+şAr* eki de bir yanlışlık sonucu oluşmuştur. Bu ek, *beşer* kelimesinin *be-şer* şeklinde hecelenmesiyle (Korkmaz, 2009, s. 35; Ergin, 1999, s. 169) oluşmuştur; *+Ar* eki, *beş* kelimesinin sonundaki *ş* sesini alarak *+şAr* olmuş ve *yarımşar* kelimesini türetmiştir.

Sonuç

Önceki bölümlerde *okul* kelimesinin serüveni anlatılmaya ve yapısı ortaya konulmaya çalışıldı. Çalışmanın genel sonuçları şöyledir:

1- *Okul* kelimesi ile ilgili olarak aşağıdaki şekilde bir kronoloji oluşturmak mümkündür.

- 12 Temmuz 1932: Türk Dili Tektik Cemiyetinin Kurulması
- Ocak 1933: Derleme çalışmalarının başlaması
- 12 Mart 1933: Dil anketinin başlaması
- 28 Mayıs 1933: *Mektep* kelimesinin de içinde bulunduğu 74. anket listesinin yayımlanması
- 02 Temmuz 1933: Dil anketinin bitmesi
- Nisan 1934: *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*’nin birinci fasikülünün yayımlanması
- Haziran 1934: *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*’nin beşinci fasikülünün yayımlanması ve *mektep* için “okunak, okulağ (okula)” kelimelerinin önerilmesi
- 26 Kasım 1934: Akşam gazetesinde yayımlanan -kaynağı belirtilmemiş- bir haberde *mektep* karşılığı için *okul* kelimesinin kabul edileceğinin söylenmesi
- 4 Aralık 1934: Atatürk’ün Mülkiye Mektebine *Siyasal Bilgiler Okulası* adını

vermesi.

- 24 Aralık 1934: *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*'nu hazırlayacak olan *Kılavuz Kolu*'nun çalışmalarına başlaması
- 25 Mart 1935: Kılavuz sözleri listelerinin birincisinin yayımlanması
- 24 Nisan 1935: Kılavuz sözleri listelerinin 31.sinin yayımlanması ve *mektep* için “okula” karşılığının önerilmesi
- 25 Nisan 1935: 24 Nisan'daki liste için düzeltme yayımlanması ve *mektep* için “okula, mektep (T. Kö.)” karşılıklarının önerilmesi
- 04 Mayıs 1935: Kılavuz sözleri listelerinin sonuncusunun yayımlanması
- 09 Mayıs 1935: Kılavuz sözlerine ilişkin ekleme-düzeltilme listesinin yayımlanması ve *mektep* için “okul (okula'dan)” karşılığının verilmesi
- 16 Mayıs 1935: “Her gün beş kelime” uygulamasının başlaması
- 19 Mayıs 1935: “Her gün beş kelime” uygulamasının 4. listesinin yayımlanması ve *mektep* için “okul (okula)” karşılığının verilmesi
- 26 Eylül 1935: *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*'nun satışa sunulması ve *mektep* için “okul” karşılığının kesinleşmesi.

2- Yukarıdaki kronolojide görüleceği üzere *mektep* karşılığı için “okunak, okulağ (okula)”, “okula”, “okula, mektep (T.Kö.)”, “okul (okula'dan)”, “okul (okula)” “okul” şeklinde bir sıralama söz konusudur.

3- Önerilen bu karşılıkların tamamı, o dönem gazetelerinde kullanılmıştır. Özellikle 1935 yılı; *okula, okul, mektep* kelimelerinin bir arada kullanıldığı bir yıldır.

4- *Okul* kelimesi, “okulağ > okula > okul” şeklinde bir değişim sonucu ortaya çıkmıştır. Yani *okul*, değişimler sonucu tamamlanmış bir yapıdır. Dolayısıyla “*Fransızca ekol'ün Türkçeye uyarlanması ile oluşmuştur.*”, “*Türkçe oku- fiilinden fiilden isim yapan -l ekiyle türetilmiştir.*”, “*Türkçe oku- fiili üzerine Fransızca ekol'ün son sesi -l getirilerek oluşturulmuştur.*” gibi yargılar; kelimenin ilk basamağı olarak “okul”u esas almaları, “okulağ, okula” kullanımlarını dışarıda bırakmaları nedeniyle yetersiz kalmaktadır.

5- *Oku-* fiili, 1930'lu yıllarda “mektepte okumak, ders okutmak, mektepte okutmak” gibi yapılar içinde ve “öğrenmek, tahsil görmek” anlamında yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle *mektep* kelimesine karşılık aranırken *oku-* fiilinden hareket edilmesi ve bu fiilden kelimeler türetilmeye çalışılması beklenir. Nitekim dil anketine gönderilen karşılık önerilerinin büyük bölümü de *oku-* fiilinden türetilmiştir. Bu nedenle Urfa ağzında kullanıldığı söylenen “okulağ (okula)” kelimesi, gerçekten burada kullanıyor da olsa bir başkası tarafından uydurulmuş da olsa *ekol*'e değil *oku-* köküne dayanmaktadır.

6- *Okul* kelimesi, bir yanlış türetme örneğidir. *Oku-* fiili üzerine isimlere eklenmesi

gereken *-lağ (+la-g)* eki getirilmiş; daha sonra bu yapı *yayla, kışla* kelimelerine benzetilerek “okula” yapılmış; en sonunda da kelimenin sonundaki *a* sesi atılmıştır. 9 Mayıs 1935 tarihli düzeltme listesinde yer alan “okul (okula’dan)” karşılığı, *okul*’un *okula*’dan bozulduğunu göstermektedir. Bir fiile isimden isim yapım ekinin eklenmesi, kelimededen herhangi bir sesin atılması; *okul*’un türetilmesinde bilimsel bir yol izlenmediğini göstermektedir. Ancak bütün bu yanlışlıklar, *okul*’u “Fransızca” yapmamaktadır. Kelime, Türkçe unsurlardan bozularak meydana getirilmiştir. Bunun yanında *okula* kelimesinin sonundaki *a* sesinin atılmasında *ekol*’e benzetme çabası olması mümkündür. Kelimenin Fransızca olması veya Fransızca unsur taşıması farklıdır; Türkçe unsurlarla zaten yanlış yolla oluşturulmuş bir kelimenin bir unsurunun atılması farklıdır. Burada şuna dikkat etmek gerekmektedir. *Ekol* kelimesine benzesin diye *oku-*’dan *okul* yapılmamıştır; *ekol*’e benzesin diye *okula*’nın sonundaki *a* atılmıştır. Yani “okul” kelimesinin sonundaki *-l* ünsüzü, *ekol*’deki *l* değildir; *yayla* ve *kışla*’daki *l*’dir.

7- Bu kelimenin tahlili, eş zamanlı bakışla “oku-l”’; art zamanlı bakışla “oku-lağ > oku-la > oku-l” olarak yapılmalıdır. Kelimenin “oku-” fiili üzerine “-l” ekinin getirilerek değil “oku-” fiili üzerine “-lağ (+la-g)” eki getirilerek yapıldığı; sondaki “-l” ekinin “-lağ (+la-g)” ekinden kalma olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Kelimenin kökü de türetme unsuru da Türkçedir.

8- Yaklaşık 85 yıl önce dilimize giren ve artık tamamen yerleşmiş olan bir kelimenin üzerinde bazı belirsizliklerin, tartışmaların olması; yeni kelimelerin doğru yollarla yapılmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Yeni kelime türetirken Türkçenin türetme sistemine bağlı kalınması, dilin devamlılığı bakımından oldukça önemlidir.

9- Çalışma boyunca sıralanan tespitler, araştırmacının ulaşabildiği bilgi ve belgelere dayanmaktadır. İlerleyen zamanlarda konuyu aydınlatacak yeni bilgi ve belgelere ulaşılması ve bu doğrultuda yeni değerlendirmeler yapılması mümkündür.

Kaynakça

- AKALIN, Ş. H. (2014). Türkçede Eksilteli Yapıdan Sözlükselleşme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 31(2), s. 13-29.
- AKSAN, D. (1976). *Tartışılan Sözcükler ve Özleştirme Sorunu*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- AKSOY, Ö. A. (1975). *Gelişen ve Özleşen Dilimiz* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ALÂETTİN, İbrahim-SEDAT, Ali-TEVFİK, S.-SADİ, Kr.. (1930). *Yeni Türk Lügâti*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi,
- ATALAY, B. (1935, 2 Ocak). Zamancılara İkinci Yanıt. *Kurun*, s. 9.
- ATALAY, B. (1940). *Bir Doçentin Türkçe Okutuşu ve Münakaşalarımız*. İstanbul: Alâeddin Kırıl Basımevi.
- ATAY, F. R. (1980). *Çankaya*. İstanbul: Sena Matbaası.
- BAHAETTİN, Mehmet. (2004). *Yeni Türkçe Lügat* (haz. Abdülkadir Hayber). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- BANGUOĞLU, T. (1987). *Dil Bahisleri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

- BASKICI, M. M. (2009). Mekteb-i Mülkiye'den Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne 150 Yıllık Kronolojisi. *Mülkiye Dergisi*. 33 (265), s. 1-43.
- BAYAR, N. (2004). Türkçede Yanlış Türetmeye Sebep Olan Bazı Ekler. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-I*, s. 405-429, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- BAYAR, N. (2006). *Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- BOZGEYİK, B. (1981). *Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş İle Mülakat Dil Davası*. İstanbul: Yeni Asya Yayınevi.
- ÇANKAYA, A. (1969). *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*. Ankara: Mars Matbaası.
- DİLMEN, İ. N. (1934). TDTC Umum Merkez Heyetinin İki Senelik Mesaisi Hakkında Rapor. *İkinci Türk Dil Kurultayı, 1934: Müzakere Zabıtları, Tezler*. Ankara: Türk Dili Tetkik Cemiyeti.
- DİLMEN, İ. N. (1935a). Osmanlıcadan Türkçeye Karşılıklar Kılavuzu Çalışmaları. Kılavuz Çalışmaları Neden Tezelden Yapıldı? *Türk Dili Türk Dili Tetkik Cemiyeti Bülteni*, S. 12, s. 9-20.
- DİLMEN, İ. N. (1935b, 8 Nisan). Yeni Karşılıklar Kılavuzu. *Ulus*, s. 1.
- ERCİLASUN, A. B. (1977). Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem ve Türk Dilinin Korunması Çabaları. *Türk Dili*, C. 1997/II, S. 552, s. 483-492.
- EYUBOĞLU, İ. Z. (1991). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- GÜLENSOY, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- HACIEMİNOĞLU, N. (1975). *Türkçenin Karanlık Günleri* (2. Baskı). İrfan Yayınevi.
- İMER, K. (1976). *Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KESTELLİ, R. N. (2004). *Resimli Türkçe Kamus* (haz. Recep Toparlı, Belgin Tezcan Aksu, Canan Selvi Kanoğlu, Seyfullah Türkmen 1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- KORKMAZ, Z. (1974). *Cumhuriyet Döneminde Türk Dili*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* (3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- LEVEND, A. S. (1960). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEWIS, G. (2007). *Trajik Başarı, Türk Dil Reformu* (çev. Mehmet Fatih Uslu). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- MEB. (2015). *İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Devlet Kitapları.
- ÖZKAN, N. (2011). Türkçedeki Yabancı Unsurları Tasnif Denemesi. 38. *ICANAS Bildirileri, Dil Bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi*. C. III, s. 1343-1359, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

- ÖZSOY, Y. Z. (2004). *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SAMANCIOĞLU, K. (1954). *Bartın Belediyesi ve Tarihçesi*. Bartın: Bartın Belediyesi Yayınları.
- SARI, İ. (2013). Dil Etkileşimi Bağlamında Ses-Anlam Eşleşmesi ve Türkçedeki Örnekleri. *Türk Kültürü*, 2013/1, s. 1-27.
- Şemseddin Sami. (2015). *Kamus-ı Türkî* (haz. Paşa Yavuzarslan, 2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TBMM. (1935). *Zabıt Ceridesi*. Devre 4, Cilt 4, Otuz Altıncı İnikad, 10 Haziran 1935.
- TDAK. (1935). *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- TDK. (1937). *Üçüncü Türk Dil Kurultayı, 1936: Müzakere Zabıtları, Tezler*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TDK. (1993). *Derleme Sözlüğü* 9. Cilt (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDTC. (1934a). *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi 5. Fasikül*. İstanbul: Türk Dili Tetkik Cemiyeti.
- TDTC. (1934b). *İkinci Türk Dili Kurultayı, 1934: Müzakere Zabıtları, Tezler*. Ankara: Türk Dili Tetkik Cemiyeti.
- TDTC. (1934c). *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi-I*. İstanbul: Türk Dili Tetkik Cemiyeti.
- TİMURTAŞ, F. K. (1979). *Uydurma Olan ve Olmayan Yeni Kelimeler Sözlüğü*. İstanbul: Umur Kitapçılık.

Gazete Haberleri

- Adana’da Okuma Dileği. (1934, 26 Eylül). *Hakimiyeti Milliye*, s. 4.
- Ankara’da Dün Toprak Bayramı Kutlandı. (1935, 23 Mart). *Ulus*, s. 3.
- Aruz Türk Veznidir. (1934, 18 Ekim). *Vakit*, s. 12.
- Barem Tatbik Edilirken. (1929, 3 Eylül). *Vakit*, s. 8.
- Çanakkale Mekteplileri. (1934, 19 Aralık). *Kurun*, s. 6.
- Çatalcada Bir Mektep Bir de Yurt Açıldı. (1932, 9 Kasım). *Vakit*, s. 9.
- Çocuk Balosu ve Eğlenceler. (1935, 27 Nisan). *Kurun*, s. 3.
- Coğrafya Bilgisi Değişiyor. (1929, 25 Eylül). *Hakimiyeti Milliye*, s. 2.
- Çocuk Haftası Dün Başladı. (1935, 24 Nisan). *Ulus*, s. 6.
- Dil Cemiyeti Tarama Dergisi Hazırlıyor. (1934, 4 Ocak). *Hakimiyeti Milliye*, s. 1
- Dil Savaşı İçin Yabancı Bilginler Ne Dedi. (1934, 26 Eylül). *Hakimiyeti Milliye*, s. 2.
- Ertuğrul Muhsin Bey Bütün Seyircileri Tahkir Ediyor (1929, 6 Mart). *Akşam*, s. 3.
- Fahri Bey’in Nutku. (1931, 31 Ağustos). *Hakimiyeti Milliye*, s. 4-5.
- Hastabakıcı Hemşireler. (1935, 5 Ağustos). *Ulus*, s. 6.

-
- Hilâliahmer Her Gün Yemek Vermeğe Çalışacak. (1929, 26 Eylül). *Akşam*, s. 3.
- İngiltere’de 24 Yaşında Bir Kız Mebus İntihap Edildi. (1929, 29 Mart). *Akşam*, s. 6
- İstanbul Harici Askerî Askerî Kıtaatı İlanları (1935, 15 Ağustos). *Akşam*, s. 10.
- Mahalle Adları (1935, 17 Nisan). *Bartın*, s. 2.
- Mordovyada Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Kuruldu. (1934, 22 Aralık). *Kurun*, s. 2.
- Kılavuz İşi Büyük Bir Hızla İleri Götürülmektedir. (1933, 18 Eylül). *Hakimiyeti Milliye*, s. 3
- Kursa Yüz Muallim İştirak Ediyor. (1931, 20 Temmuz). *Hakimiyeti Milliye*, s. 1
- Kültür Bakanlığına Açık Mektup. (1934, 25 Kasım). *Kurun*, s. 9.
- Orta Mektep Programları Değişiyor. (1932, 14 Temmuz). *Vakit*, s. 4.
- Öğretmenlerden Hava Seferberliği İstiyoruz (1935, 24 Eylül). *Ulus*, s. 3.
- Öz Dilimiz. (1932, 1 Aralık). *Hakimiyeti Milliye*, s. 3.
- Panamadaki İsyân. (1930, 5 Aralık). *Vakit*, s. 4.
- Sarı Güllü Ev (1934, 8 Kasım). *Hakimiyeti Milliye*, s. 2.
- Sonuncu Fasikül de Hazırlandı. (1934, 16 Ağustos). *Akşam*, s. 5.
- Şanıma Dair. (1929, 24 Nisan). *Vakit*, s. 3.
- Tarama Dergisinin Beşinci Fasikülü. (1934, 12 Haziran). *Hakimiyeti Milliye*, s. 3
- Türk Gazete ve Mecmuaları Dil İшінde Birleştireler. (1935, 14 Mayıs). *Ulus*, s. 2.
- Urfa’da Kaç Mektep Var, Kaç Çocuk Okuyor? (1932, 16 Nisan). *Vakit*, s. 4.
- Yazı ve Lisan. (1929, 17 Şubat). *Hakimiyeti Milliye*, s. 1
- Yurt Postası Yenileşmek ve Güzelleşmek Yolunda Kayseri. (1934, 26 Eylül). *Hakimiyeti Milliye*, s. 4.